

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav pro dějiny umění

Bakalářská práce

Jana Klapetková

Galerie barokních soch pod širým nebem v Liběšicích

Open-air Gallery of Baroque Statues in Liběšice

Praha 2009

vedoucí práce: Ing. Petr Macek, Ph.D.

Poděkování

Děkuji Ing. Petru Mackovi, Ph.D. za jeho trpělivost, připomínky a rady, které mi pomohly při hledání souvislostí a kontextu liběšických soch. Můj díky patří i Prof. PhDr. Ing. Janu Roytovi za odbornou konzultaci ohledně ikonografie. Zároveň bych chtěla poděkovat Mgr. Miloši Suchomelovi, který mi věnoval svůj volný čas a díky němu jsem se snáze zorientovala v odborné literatuře. V neposlední řadě děkuji Prof. ThDr. JUDr. Miroslavovi Zedníčkovi, který mi mimo jiné umožnil nahlédnout do farní kroniky.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 27. 7. 2009

Na tuto práci se vztahuje autorskoprávní ochrana podle zákona č. 121/2000 SB. o právu autorském a právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon).

V souladu s tímto zákonem je dílo duševním vlastnictvím autora a jeho užití, kopírování nebo vydání (včetně fotodokumentace) je možné jen s autorovým svolením. Při citování děl je povinné uvedení autora a názvu díla.

Anotace a klíčová slova

Anotace

Práce se zabývá zejména sochařskou výzdobou severočeské obce Liběšice. Přestože se jedná o dílo ojedinělé svým urbanistickým rozsahem, je tato bakalářská práce snad první, která se tématem zabývá. Tomu odpovídá i její struktura.

Nejprve je obecně popsána historie Liběšic, protože zejména držení Liběšic pražskými jezuiti, kteří si zde vybudovali i svou rezidenci, se silně podepsalo na formování celého panství.

Dále je zmíněno několik nejvýznamnějších architektonických památek v obci, protože právě na nich se podíleli slavní architekti jako byl Kilián Ignác Dientzenhofer nebo Guilio Broggio. Jedná se tedy o stavbu jezuitské rezidence, kostel Nanebevzetí Panny Marie a kapli sv. Františka Xaverského.

Jádrem práce je popis soch na náměstí a jejich ikonografie. Každá socha na ohradní zdi jezuitské rezidence i skupina pěti soch s centrálním výjevem sv. Jana Nepomuckého mezi anděly jsou podrobně popsány a částečně je zdokumentován i jejich, většinou dosti nelichotivý, stav. Na závěr jsou naznačeny možné komparace a analogie.

Klíčová slova

Barokní sochařství
Broggio Guilio
Dientzenhofer Kilián Ignác
Ikonografie
Sv. Jan Nepomucký
Jezuité
Kitzinger Abraham Felix
Liběšice
Mor
Süsmayer Tobiáš
Urbanismus

Anotace a klíčová slova v anglickém jazyce

Annotation

This thesis deals especially with baroque statues in Liběšice, a small town in North Bohemia. This thesis is the first which considers this thema, in spite of the fact that the gallery of statues is a unique urban project. According to this is the thesis conceived.

At first there is a short chapter about the history of Liběšice, because especially demesne by Jesuits from Prague, who built up there a residence, had a big influence on a landscape around Liběšice.

There is also a mention of several architectural works in this town, because these buildings are works of famous architects like Kilián Ignác Dientzenhofer or Guilio Broggio. The Jesuit residence, the church of Assumption of the Virgin Mary and the St. Francis Xaver Chapel are noted.

The thesis is focused on a description and iconography of the statues in the small square. Sculptures on the garden wall of the residence and on the church wall are itemized and there is also a dokumentation of their damage. In the end Liběšice is compared with another statues and towns in the Czech Republic and there is a suggestion of possible analogies.

Key words

Baroque sculpture
Broggio Guilio
Dientzenhofer Kilián Ignác
Iconography
St. Jan Nepomucký
Jesuits
Kitzinger Abraham Felix
Liběšice
Plague
Süsmayer Tobiáš
Urbanism

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Historie.....	8
2. 1 středověká historie Liběšic	8
2. 2 jezuitské držení panství.....	8
2. 3 historie po roce 1773.....	11
3. Architektura v Liběšicích.....	13
3. 1 tvrz a starý zámek	13
3. 2 jezuitská rezidence	14
3. 3 další stavby, na kterých se podíleli jezuité	17
3. 3. 1 kostel Nanebevzetí Panny Marie	17
3. 3. 2 kaple sv. Františka Xaverského	20
4. Sochařská výzdoba	23
4. 1 popis soch a jejich ikonografie	23
4. 1. 1 sochy na ohradní zdi	23
4. 1. 2 skupina kolem sv. Jana Nepomuckého	32
4. 1. 3 sloup se sv. Janem Nepomuckým	35
4. 2 otázka autorství a datace liběšických soch	36
4. 3 analogie	39
5. Působení jezuitů v okolí Liběšic	41
6. Závěr	43
Seznam literatury	44
Obrazová příloha.....	45
Seznam vyobrazení	58

1. Úvod

Liběšice – malá obec na úpatí hory Sedlo v srdci Českého středohoří je dnes poměrně nenápadným městečkem, skrze něj vede rušná silnice spojující Litoměřice s Úštěkem a Českou Lípou. Každý, kdo po této cestě Liběšicemi projíždí, mívá kostel a náměstíčko s bohatou sochařskou výzdobou, která napovídá, že Liběšice byly významnějším místem, než je tomu dnes.

Od 20. let 17. století vlastnili Liběšice jezuité z pražského Klementina a jejich působení je dodnes znát nejen v samotném městečku, ale i v širokém okolí. V Liběšicích si nechali vybudovat rezidenci, kterou projektoval Kilián Ignác Dientzenhofer, dále zaměstnávali litoměřické stavitele z rodiny Broggiů a další známé umělce.¹

Přesto je však o této obci poměrně málo literatury. Stavebně-historický průzkum bývalé jezuitské rezidence zpracoval v roce 1982 Mojmir Horyna a Milada Vilímková² a asi jedinou monografií týkající se Liběšic je kniha *Von der Sonnenseite des Geltsch*, kterou napsal v roce 1932 místní farář Gustav Klepsch³. Ostatní dílčí informace jsou rozesety v soupisové literatuře. Co se týče archiválií, situace je obdobná. Miloslav Košťál uvádí, že liběšický archiv se sice zachoval, avšak je roztržštěn na několika místech.⁴ Snad právě důkladný průzkum archivních materiálů by mohl odhalit odpovědi na mnohé otázky, které jsou s Liběšicemi doposud spojeny.

Největší pomyslný otazník se vznáší nad souborem soch, které jsou přítom – alespoň na první pohled – asi nejvýraznějším prvkem celé obce. S jistotou neznáme jejich dataci, jméno autora, ikonografickou koncepci. Proto bych se ráda zaměřila na tuto problematiku, i když bez nadějí na její vyřešení. Chtěla bych se pokusit sestavit alespoň základní přehled dostupných informací, sochy částečně zdokumentovat, protože jejich stav je rok od roku horší, a poskytnout tak možný základ pro další bádání.

¹ Karel KUČA: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 3. díl, Praha 1998, 465.

² Mojmir HORYNA / Milada VILÍMKOVÁ: *Liběšice. Bývalá jezuitská rezidence. Stavebně-historický průzkum SÚRPMO*, Praha 1982.

³ Gustav KLEPSCH: *Von der Sonnenseite des Geltsch*, Liberec 1932.

⁴ Miloslav KOŠTÁL: *Ploskovický zámecký archiv*, in: Alžběta BIRNBAUMOVÁ / Josef HOBZEK / Miloslav KOŠTÁL / Jaroslav MACEK / Otakar VOTOČEK: *Ploskovice*, Praha 1961.

2. Historie

2.1 středověká historie Liběšic

První písemná zmínka o obci Liběšice pochází z roku 1239, kdy český král Václav II. daroval klášteru v Kladrubech ves Zcubesici. Samotné osídlení je ale mnohem starší, Liběšice leží na okraji starého sídelního území, kde byly nalezeny pravěké předměty. V 11. století existovala cesta spojující Litoměřicko s Ústeckem, Kravařskem, Českolipskem a Lužicí, která mířila z Litoměřic na Podviní, Ploskovice, Býčkovice, Soběnice a severně od Liběšic na Úštěk.⁵

Další zmínka z rané historie Liběšic se váže k roku 1282, kdy se zde připomíná Protivec z neznámého rodu. Na počátku 14. století byly Liběšice v moci Alberta z Frýdlantu u České Lípy, syna Častolova z rodu Ronovců a předka pánů Škopků z Dubé. Tento šlechtic je poprvé zmíněn v roce 1314 jako Albert z Liběšic. Byl purkrabím na Přimdě a v letech 1318–1323 zastával úřad nejvyššího komořího. Kolem poloviny 14. století se ale rodina rozdělila na dvě větve – pány Škopky z Dubé a pány z Liběšic. Stejně tak i panství bylo rozděleno na dvě poloviny. Rodu patřilo panství až do počátku 15. století. Páni z Liběšic prokazovali místnímu kostelu velkou přízeň, darovali mu plat, les a ostatky, za což byl plebán povinen sloužit bohoslužby na hradě.⁶

Za husitských válek se části panství zmocnil Zikmund z Vartemberka, pán na nedalekém hradu Litýši, a Vartemberkové drželi panství až do roku 1540⁷ či 1560⁸. Majitelem druhého dílu byl Jindřich Berka z Dubé, doložen roku 1457, který byl poslední držitel Liběšic z rodu Ronovců.⁹

2.2 jezuitské držení panství

Po Jindřichovi Berkovi z Dubé měli panství ve své správě zástupci rodu pánů z Rabštejna, pánů z Gutštejna či Dubanských z Duban. Poslední jmenovaný rod se zasloužil nejen o stavbu renesančního zámku v Liběšicích, ale i o rozšíření panství. Karel Dubanský z Duban připojil v roce 1540 Býčkovice a zástavně získal i Roudnici. Jeho nástupce Oldřich Dubanský koupil roku 1566 Ploskovice. Po Oldřichově smrti spravovala

⁵ KUČA (pozn. 1) 464–466.

⁶ HORYNA / VILÍMKOVÁ (pozn. 2), 1–2.

⁷ KUČA (pozn. 1) 464.

⁸ HORYNA / VILÍMKOVÁ (pozn. 2) 2.

⁹ Ibidem 2.

panství jeho žena Anna Kostomlatská z Vřesovišť, ale když se podruhé provdala, byl její majetek rozdělen na 12 dílů. Liběšice s Drahozubí dostali Žichovcové z Duban.¹⁰

V roce 1615 získal panství Jiří Vilém Sezima ze Sezimova Ústí, jehož rod držel už v roce 1571 Úštěk. Tímto tedy došlo ke spojení Liběšic s Úštěkem. Poněvadž se však Jiří Vilém Sezima ze Sezimova Ústí účastnil stavovského povstání v roce 1618, bylo jeho panství o rok později konfiskováno. Toho roku také Jiří Vilém Sezima zemřel. Nepříznivá událost potkala Liběšice roku 1620, kdy byly renesanční zámek i celá obec vydrancovány procházejícím vojskem.¹¹

V roce 1623¹² rozhodl Ferdinand II., že statky po Jiřím Vilémovi Sezimovi ze Sezimova Ústí případnou pražské jezuitské koleji u sv. Klimenta. Jednalo se o zámek v Liběšicích, polovinu zámku v Aušti (Úštěku), jednu čtvrtinu městečka Úštěk, zámek Jistrpy (Jištěrpy) se „stavením všelijakým“, Lewin (Levín), Werneřice (Verneřice), tvrz Tečeňovec (Tetčiněves) s druhou čtvrtinou městečka Úštěk, tvrz Rochoves (Rochov) s vesnicemi, dvory atd. Druhý díl Úštěckého panství, který patřil Mikuláši Gerstodrfovi z Gerstorfu, získal Jan hrabě Merode, který ho v roce 1628 postoupil pro nově zakládanou jezuitskou kolej v Litoměřicích. Za to dostal statky v Německu. Tento díl spravovali prvně klementinští jezuité sídlící v Liběšicích, od roku 1641 pak Litoměřičtí. Vztahy mezi jezuity z Liběšic a z Litoměřic ale nebyly zrovna ideální a panství zřejmě také dost nevynášelo, takže se asi po třiceti letech rektor litoměřické koleje Pater Jiří Firmus rozhodl prodat panství klementinské koleji.¹³

Během třicetileté války museli jezuité své sídlo v Liběšicích opustit, když v roce 1631 vpadla do Čech saská vojska. V listopadu následujícího roku se přestěhovali do starobylého zámku v Úštěku. Tento zámek však nevyhovoval plně jejich požadavkům, a proto bylo třeba začít uvažovat o výstavbě nové rezidence, která by mohla jezuitům sloužit i do budoucna. Ze všech statků, které řád tehdy v této oblasti vlastnil, připadaly v úvahu Úštěk, Liběšice a Jištěrpy. Úštěk měl výhodné krajinné posazení – malebné okolí a navíc i bezpečnou polohu z hlediska vojenského. Pro Jištěrpy hovořil hlavně poměrně zachovalý, klidný, čistý a rozměrný zámek, který měli jezuité k dispozici včetně veškerého inventáře. Jedním z důvodů, aby se jezuité navrátili opět do Liběšic, byl tamější kostel

¹⁰ KUČA (pozn. 1) 465.

¹¹ HORYNA / VILÍMKOVÁ (pozn. 2) 3–4.

¹² Karel Kuča uvádí rok 1621: KUČA (pozn. 1) 465.

¹³ HORYNA / VILÍMKOVÁ (pozn. 2) 5–6.

Panny Marie, kde se zejména na svátek Nanebevzetí Panny Marie pořádala slavná procesí, kterých se účastnili obyvatelé z celého širého okolí.¹⁴

Nakonec bylo rozhodnuto pro Liběšice, přestože tamější zámek byl ve velmi špatném stavu, místnosti byly provlhlé a často tudy procházeli vojáci. Poprvé byl zámek vydrancován již v roce 1620. Dle jezuitského historika P. J. Millera byly Liběšice dále zpuštěny v roce 1639 míšeňským vojskem a znovu roku 1646, pravděpodobně vpádem Švédů.¹⁵

K přesídlení došlo v polovině padesátých let 17. století, což dokládá listina sepsaná v roce 1651 ještě v Úštěku, zato v roce 1656 se už uvádí rezidence v Liběšicích. S opravami starého zámku se začalo v roce 1654, žilo zde trvale nejméně devět až deset členů řádu se superiorem. Byl mezi nimi i lékař a bibliotékař. Po postavení nové rezidence sloužil starý zámek k ubytování služebnictva a také zde byly hostinské pokoje. Na jaře roku 1746 byl neudržovaný zámek zbořen.¹⁶

V roce 1680 se staly Liběšice svědkem bouřlivého povstání nevolníků. Vůdčí osobností byl Mikuláš Slabý-Fryč, rychtář z Vrbic, obce asi 10 kilometrů vzdálené od Liběšic. V březnu 1680 zorganizoval bouřící se poddané, ke kterým se připojili i nevolníci z okolních panství a celá situace došla až tak daleko, že jezuité museli uprchnout do Litoměřic a z Prahy přijel povstání utišovat významný liběšický správce – superior Kryštof Fischer. Přestože nedošlo nakonec k otevřeným bojovým konfliktům, byly nad povstalci vyneseny kruté tresty. Jeden měšťan z Úštěka a dva nevolníci byli popraveni a mnoho dalších odsouzeno k nuceným pracím.¹⁷

Důležitým pramenem pro historii jezuitských staveb jsou neúplně zachovaná *Litterae Annuae* kolejí a rezidencí české jezuitské provincie, které nás informují i o rezidenci v Liběšicích. Zpráv ze 17. století není mnoho, dozvídáme se o úpravách kostela Nanebevzetí Panny Marie, o stavbě kaple sv. Františka Xaverského, zřízení nového hřbitova, ale také o tom, že v roce 1679 byl starý zámek rozšířen o několik místností, aby zde mohli pobývat jezuité, kteří se sem uchýlili z Prahy před morovou nákazou, která přišla v červnu roku 1680. Černá smrt tedy přišla krátce po povstání nevolníků, které zřejmě také zasáhlo rezidenci, protože k roku 1681 existuje zmínka o opravách škod, které

¹⁴ KLEPSCH (pozn. 3), 38–39; 96.

¹⁵ HORYNA / VILÍMKOVÁ (pozn. 2) 6.

¹⁶ KLEPSCH (pozn. 3) 97; KUČA (pozn. 1) 465.

¹⁷ Rudolf ANĐEL a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Čechy*, Praha 1984, 269–270.

rebelie způsobila. Ke konci 17. století a stejně tak i k prvním třem desetiletím 18. století se v *Litterae Annuae* nenachází o obci žádné zmínky.¹⁸

Dalším cenným pramenem je *Diarum Residentiae Libesicii*, které začíná lednem roku 1738. Zde je mimo jiné záznam o umělcích, kteří v Liběšicích působili, zmíněn je pražský malíř Müller, tesařský mistr Leffler a „Dominus Aedilis“, čímž je nepochybně míněn Kilián Ignác Dientzenhofer, který sem přijel buď vyměřovat základy, ale pravděpodobněji spíše na pravidelnou kontrolu již započaté stavby nového jezuitského sídla, a blíže neurčený colloredovský zahradník. Z roku 1738 pochází tedy první zmínka o nové rezidenci.¹⁹

V letech 1742 a 1743 byly Liběšice zasaženy válečnými událostmi. *Litterae Annuae* se zmiňují o škodách způsobených saskými a pruskými vojsky. Poté se práce zastavily, také proto, že do Čech vpadli Prusové, znovu se začalo pracovat až v roce 1745. O rok později došlo ke zboření starého zámku, takže nová stavba již musela být ve stavu, kdy mohla být obývána.²⁰

Jezuitské panství tvořilo rozsáhlý komplex sahající od severních svahů Českého středohoří až po Labe u Roudnice. Během svého působení v Liběšicích se jezuité zasloužili také o výstavbu hřbitovní kaple sv. Františka Xaverského po velkém moru v roce 1680 a obnovu místního kostela. Oba tyto projekty realizoval s největší pravděpodobností litoměřický stavitel Giulio Broggio. Na počátku 18. století zároveň vzniklo zajímavé poutní místo Ostré na kopci nad Úštěkem a mnoho dalších drobnějších kaplí a soch v okolí Liběšic. Tato oblast se tak přibližně během sta let stala významným barokním urbanistickým celkem, ve kterém přítomnost jezuitů hrála podstatnou roli.²¹

2.3 historie po roce 1773

Po zrušení jezuitského řádu v roce 1773 připadlo panství Náboženskému a studijnímu fondu a byla provedena raabizace, při které bylo rozparcelováno deset panských dvorů. V jižním křídle zámku byla zřízena škola a teprve po výstavbě nové školní budovy v letech 1872–1873 bylo křídlo zámku zase uvolněno. V roce 1838 bylo panství prodáno v dražbě Ferdinandovi z Lobkovic, který držel i sousední panství Encovany a Roudnici nad Labem. Lobkovicové prodali panství v roce 1871 textilnímu velkopřemyslníkovi z Broumova Josefu Schrollovi, který byl o dva roky později povýšen

¹⁸ HORYNA / VILÍMKOVÁ (pozn. 2) 7–8.

¹⁹ Ibidem 8–9; 125.

²⁰ Ibidem 9–10.

²¹ ANDĚL (pozn. 17) 270–271.

do šlechtického stavu. Rezidenci nechal renovovat a upravil ji na pohodlný zámek. Po jeho smrti v roce 1891 získaly zámek jeho dcera a další potomci drželi Liběšice až do roku 1945. Poté připadly do správy československého státu.²²

31. ledna 1909 byly Liběšice císařským rozhodnutím povýšeny na městys. Po roce 1945 žily na zámku řecké děti, pak děti z Koreje, potom zde byl zřízen Domov důchodců a od roku 1985 se tady nachází Ústav pro mentálně postižené.²³

²² KLEPSCH (pozn. 3) 88–90; ANDĚL (pozn. 17) 271.

²³ <http://www.libesice.cz/historie.php>, vyhledáno 12. 3. 2009.

3. Architektura v Liběšicích

Kromě souboru barokních soch, který se v Liběšicích nachází a kterým se budu zabývat dále, je v obci i několik staveb, kterým bych také ráda věnovala alespoň pár řádků. Působení jezuitů bylo pochopitelně natolik silné, že všechny liběšické stavby jimi byly ovlivněny. Některé zcela zásadně, jiné méně. Asi nejvýznamnějším počinem jezuitů bylo to, že si v místě svého působení nechali vystavět velkolepou barokní rezidenci, jejímž autorem je nepochybně významný architekt Kilián Ignác Dienzenhofer.

3.1 tvrz a starý zámek

Poprvé se panské sídlo v Liběšicích uvádí roku 1405 v souvislosti s Benešem starším z Liběšic, který daroval místnímu kostelu, který už i jeho předci bohatě obdarovali, plat, les a čtrnáct ostatků v drahocenných klenotech. Za to byl povinen plebán k jistým službám, zejména na hradě.²⁴

Tento hrad existoval snad již v poslední čtvrtině 13. století, s jistotou je však doložen právě roku 1405. V letech 1407 a 1418 se sídlo označuje jako tvrz. Ta zanikla někdy v polovině 16. století. V polovině 19. století, kdy probíhala stavba domů č. p. 12 a 54, byly při výkopu jejich základů nalezeny zbytky základových zdí tvrze a údajně i pozůstatky věží.²⁵

Karel Dubanský z Duban, který Liběšice koupil roku 1520, zde začal budovat velké panství, v němž pokračoval i jeho syn Oldřich. S tím byla spojena také výstavba nového sídla, jelikož dosavadní, patrně již zchátralá, gotická tvrz nemohla postačovat.²⁶

O podobě renesanční stavby máme zprávy pouze z pramenů, protože v roce 1746 byla kompletně stržena. Farní kronika uvádí, že zámek stával severně od nynějšího zámku, měl prý typicky renesanční podobu čtyřkřídlé budovy s vnitřním nádvořím a se čtyřmi věžemi na nárožích. Měl prý i krásně zdobený vstupní portál. Vchod byl situován v místě dnešní brány do parku. Oproti tomu stavebně-historický průzkum jezuitské rezidence uvádí teorii, že původní zámek stával jižně od toho dnešního, tedy směrem k náměstíčku. Urbanistická situace nové jezuitské rezidence, která je odsazena od hlavní komunikace a náměstíčka, je totiž až dílem barokním, avšak zahradní terasa s ohradní zdí a její vztah ke kostelu a jádru městečka je nepochybně staršího původu. Umístění renesanční stavby jižně od jezuitské rezidence navíc potvrzují i barokní prameny týkající se právě výstavby

²⁴ August SEDLÁČEK: Hrad, zámky a tvrze Království českého XIV, Praha 1936, 111.

²⁵ KUČA (pozn. 1) 465.

²⁶ ANDEĚL a kol. (pozn. 17) 270.

rezidence. Je pravděpodobné, že oba zámky spolu na začátku sousedily a jižní křídlo nové rezidence bylo budováno až po stržení zámku starého. Otázka, kde tedy stával původní renesanční zámek, může být zodpovězena až na základě archeologického průzkumu, který nebyl v Liběšicích doposud proveden.²⁷

V roce 1623 získali panství jezuité, ale již v prosinci roku 1622 přijel do Liběšic rektor koleje sv. Klimenta v Praze, aby si zámek a panství prohlédl. Panství bylo víceméně nekatolické, i kostel byl luteránský. Jezuitský rektor vyhnal z kostela luterány a protože bylo nutné kostel znovu vysvětit, sloužil mši na zámku v kapli. Toto je první doklad o existenci kaple na starém zámku, ale předpokládá se, že vznikla již při stavbě zámku v 16. století za Dubanských z Duban. Jezuité si starý zámek částečně barokně upravili, aby zde mohli přebývat. Kromě hrstky z nich, kteří tu trvale žili, sem zejména v létě jezdili jezuité z Prahy. Jako místo, kam se utíkalo před morem a válkou, sloužil zámek i studentům a profesorům Filozofické fakulty Karlovy univerzity a dokonce se zde konaly i závěrečné slavnostní zkoušky. V roce 1679 pobýval v Liběšicích jezuitský teolog, vlastenecký učenec a historik Bohuslav Balbín, který v knize Krásy a bohatství české země působivě popisuje svůj výstup na horu Sedlo na svátek sv. Jana Křtitele a pozorování svatojánských ohňů v krajině z jejího vrcholu.²⁸

3.2 jezuitská rezidence

Diarum Residentiae Libesicii začínající 1. lednem roku 1738, kdy byl superiorem Joannes Schmidt, nám podává první zprávu o nové liběšické rezidenci. Dle charakteru informací, které jsou zde uvedeny, lze však předpokládat, že stavba začala již dříve. Zmíněn je totiž malíř František Antonín Müller, který se zúčastnil novoročního oběda, 20. ledna pak přijel z Prahy do Liběšic tesařský mistr Josef Leffler a v druhém a třetím dubnovém týdnu byl v Liběšicích přítomen „Dominus Aedilis“ – Kilián Ignác Dientzenhofer. Jméno architekta sice není v pramenech doloženo, ale o jeho identitě nelze pochybovat. V Diariu je totiž také zmíněno, že architekt odjížděl z Liběšic se superiorem do Vodolky (Odolena Voda) a Kladrub. V obou těchto lokalitách se nacházejí stavby, na kterých v té době Kilián Ignác Dientzenhofer působil. Navíc s tesařem Lefflerem Dientzenhofer pravidelně spolupracoval již od 20. let 18. století, taktéž i s malířem Müllerem. Posledním autorem, kterého zmiňuje Diarum Residentiae Libesicii, je jistý

²⁷ HORYNA / VILÍMKOVÁ (pozn. 2) 3, 124–125.

²⁸ ANDEĚL a kol. (pozn. 17) 270; KLEPSCH (pozn. 3) 101–102.

colloredovský zahradník. Jde patrně o Matěje Ivana Ledseba, v té době proslulého zahradníka, který vytvořil řadu pražských i venkovských barokních zahrad.²⁹

V roce 1738 byla novostavba pravděpodobně tak daleko, že v ní mohlo přebývat čtrnáct jezuitů. Navíc návštěva malíře Müllera v letech 1738 a 1739 naznačuje, že snad v té době již probíhala malířská výzdoba v některých hotových částech objektu. Výstavba vznikala nepochybně dle tehdejších zvyklostí po částech, v jedné stavební sezóně byly postaveny základové zdi a zastřešení, a teprve potom se provádělo klenutí a vnitřní vestavby. Rokem 1752 je datována věž, která byla stavěna jako poslední část rezidence. Do roku 1754 pak pokračovaly úpravy interiérů.³⁰

Stavba probíhala v základních dvou fázích. První začala pravděpodobně tedy někdy před rokem 1738 a trvala do roku 1743, kdy byl v lednu celý komplex znovu požehnán a předán k užívání. Stavba postupovala poměrně pomalu a byla několikrát přerušena událostmi války o dědictví rakouské. Přesto však bylo postaveno západní křídlo, připojené ještě ke starému zámku, kterým byl vytvořen nový reprezentační nástup. Na něj pak logicky navázala stavba severního křídla. Druhá etapa začala až v roce 1745 a nejrazantnější akcí, která se v této fázi odehrála, bylo stržení starého zámku roku 1746. To asi pozměnilo i původní zamýšlenou koncepci ze 30. let, protože tak vznikl prostor pro nové jižní křídlo s věží [1], které je evidentně na západní křídlo až druhotně navázáno. Východní křídlo bylo započato také v této stavební etapě, ale nikdy nebylo dokončeno, pravděpodobně kvůli nedostatku financí. Během válek o dědictví rakouské (1740–1745) a následně i během války sedmileté (1756–1763) měly církevní instituce povinnost odvádět poměrně vysoké daně. To se výrazně dotklo i Tovaryšstva Ježíšova. Východní křídlo má dnes pouze šest os, a narušuje tak pravidelný půdorys celé rezidence. Toto řešení novostavby by bylo v baroku přinejmenším dosti atypické.³¹

V přilehlé zahradě byl postaven skleník, kde se pěstovaly vavříny, citrónovníky a pomerančovníky. Postupně byl vybudován celý komplex hospodářských budov: pivovar, koželužna, sladovna, valcha, samostatně stojící truhlářství, bednářství, zámečnictví, stáje, dále pak správní budova, lázeňská budova atd. V samotném zámku byl velký reprezentační sál, kaple sv. Aloise, byt superiora, dočasný byt provinciála, samozřejmě dormitář, refektář a dále laboratoř, místnost pro archiv, knihovna a lékárna.³²

²⁹ HORYNA / VILÍMKOVÁ (pozn. 2) 8; 125.

³⁰ ANDĚL a kol. (pozn. 17) 270; HORYNA / VILÍMKOVÁ (pozn. 2) 125–128.

³¹ HORYNA / VILÍMKOVÁ (pozn. 2) 126–127.

³² ANDĚL a kol. (pozn. 17) 270–271.

Rezidence se dočkala drobnějších klasicistních úprav poté, co koupil v roce 1838 panství Ferdinand z Lobkovic. Lobkovicové zřídili v přízemí východního křídla kapli, která však byla záhy zrušena, dále provedli výměnu všech podlah v zámku. Existoval dokonce i návrh, který měl propojit kostel se zámkem krytou chodbou, což ale nebylo nikdy provedeno. Další majitel zámku, velkopřemyslník z Broumova Josef Schroll, který získal Liběšice roku 1871, nechal odstranit původní barokní valbovou střechu jižního křídla a nehradil ji terasou s novobarokním parapetem.³³

Nejradikálnější zásahy do stavby pochází až z doby po roce 1945. Zřízení podkrovní zničilo historické krovy, esteticky nejušivějším prvkem jsou vikýře z 50. let a výtahová šachta vybudovaná v severozápadním koutě nádvoří narušuje kompozici nádvorních fasád.³⁴

Liběšický zámek má svoje místo v řadě Dientzenhoferových rezidenčních klášterních staveb, mezi které bychom mohli zařadit dostavbu kláštera v Břevnově ještě podle plánů Kryštofa Dientzenhofera, objekt nového konventu v Kladrubech, konvent Sázavského kláštera, objekt prelatury ve Svatém Janu pod Skalou, k jehož hlavnímu průčelí má liběšická rezidence asi nejbližší, probošství v Polici nad Metují, východní část komplexu pražského Klementina, klášter benediktnů v Broumově nebo klášter voršilek v Kutné Hoře. Dispozičním řešením i architektonickými detaily plně odpovídá projevu Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Zajímavostí této stavby je použití prvků, které vychází z architektury Jana Blažeje Santiniho, se kterou byl Dientzenhofer plně obeznámen. Jde zejména o okna v přízemí fasády nádvoří nebo obkročnou rytmizaci fasád použitím dvou typů ploch, rustikovaných a hladkých.³⁵

O významu této stavby by se dalo napsat ještě mnoho, přesto se však jezuitskou rezidencí v Liběšicích nezabývá žádná publikace. Existuje podrobný stavebně-historický průzkum, ale dientzenhoferovské monografie rezidenci většinou zmiňují jen velmi okrajově, anebo vůbec. A přitom takto rozsáhlá stavba od architekta, který svým významem překročil i hranice naší země, má v širokém okolí jen velmi málo konkurenčních staveb. O to smutnější je, že v současné době se zámek podobá spíše nedobytné pevnosti obehnané plotem s vrátnicí. Celá západní fasáda je pokrytá sítí, aby nedošlo ke zranění vlivem opadávající omítky a zejména jižní křídlo je velmi špatném stavu.

³³ HORYNA / VILÍMKOVÁ (pozn. 2) 128–129.

³⁴ Ibidem 129.

³⁵ Ibidem 131–133.

3.3 další stavby, na kterých se podíleli jezuité

3.3.1 kostel Nanebevzetí Panny Marie

Kostel v Liběšicích je poprvé doložen v roce 1352, a to jako farní. Patřil k arcijáhenství v Litoměřicích. V této době existovaly pouze čtyři kostely náležející k litoměřickému děkanátu, které svou velikostí předstihly kostel v Liběšicích, a to kostel Všech svatých v Litoměřicích, kostel sv. Vavřince v Litoměřicích a kostely v Robči (dnešní část města Ústěk) a v Hošťce (asi 15 km na jihovýchod od Litoměřic). Již několikrát bylo zmíněno, že Beneš starší z Liběšic roku 1405 bohatě obdaroval zdejší kostel, mimo jiné i relikviemi sv. Sixta. Vrchnost nechala vyhotovit i monstranci a mariánský obraz malovaný na měděné desce. Díky tomu se Liběšice staly významným poutním místem.³⁶

Během husitských válek byl kostel podoben. Potom byl přijat kněz luteránský. Vlivem náboženských nepokojů ztratily Liběšice své dobré postavení. Byly zrušeny nedělní mše, poutní tradice naprosto vymizela a i poklady spojené s relikviemi vzaly za své. 16. prosince roku 1622 přijel pražský jezuitský rektor Pater Cornelius do Liběšic, aby si je prohlédl. Luteránského kazatele, který se zřejmě jmenoval Daniel Rebentrost a do roku 1601 sloužil v Nebočadech, dnes součásti Děčína, Pater Cornelius z kostela vykázal, a chrám byl pak znovu vysvěcen na katolický. Od té doby spravovali farní obvod jezuité. Podle zprávy z roku 1650 působili v kostele sv. Petra a Pavla v Ústěku, každou třetí neděli konali bohoslužby v kostele sv. Václava v Staržišti, v liběšickém kostele Nanebevzetí Panny Marie pořádali mše každou neděli a ve svátky. Dále Tovaryšstvu Ježíšovu připadl i kostel v Levíně, který byl filiální k liběšickému, a kostel ve Verneřicích.³⁷

V roce 1638 byl kostel značně zasažen požárem, a stejně tak i fara. Farář Adam Rattmann, který v té době v Liběšicích sloužil, musel přesídlit do Levína. Podle legendy se požár rozšířil ze stodoly, která stála vedle kostela a kostel i jeho vybavení bylo velmi poničeno. Jediné, co zůstalo zázračně neporušeno, byl obraz Panny Marie. Pravděpodobně se jednalo o část vitráže. Jak píše Gustav Klepsch, lidé, kteří ho ještě viděli, ho popisují jako obrázek asi 40 centimetrů široký a 50 centimetrů vysoký, vynikající svou krásou a ladností. Také zmiňuje, že ještě asi před padesáti lety, tedy kolem roku 1880, existoval. Během přestavby kostela na začátku 19. století se tento zázračný obraz dostal do soukromého vlastnictví. Obrázek byl také kopírován v mědirytinách. Od doby velkého

³⁶ KLEPSCH (pozn. 3) 51–53.

³⁷ Ibidem 53–56.

požáru v roce 1638 byl tedy tento obraz uctíván, a požár tak paradoxně opět pozvedl poutní tradici Liběšic.³⁸

Po zrušení Tovaryšstva Ježíšova byl pověřen vedením duchovních v Liběšicích kaplan z nedalekého Levína. Liběšickou část farnosti měl v držení rok a během této doby sídlil na zámku. Exjezuité v Liběšicích zůstali a ochotně pomáhali při konání mší. Kromě nich zde byl ještě jeden františkán a později jeden dominikán.³⁹

Nejstarší částí dnešního kostela je věž dokončená roku 1589. Letopočet se nachází na severovýchodní straně věže na rohu horní římsy. Věž je čtyřpatrová a na západní straně má pozdně renesanční kamenný portál. [2] Je půlkruhově sklenutý, s bosovaným ostěním, ve cviklech jsou okřídlené hlavy andělíčků a celý portál je korunován trojúhelně zakončenou supraportou s volutovými křídly, v jejímž vrcholu je opět andělčí okřídlená hlava a ve střední části dva erby. Znak na levé straně, na němž je beránek s lilií, patří Janu Dubanskému z Duban, stavebníkovi kostelní věže. Druhý erb se třemi listy náleží jeho choti, která pocházela z rodu z Říččan. Nad oběma erby je zkratkovitý nápis: I(an) Z D(uban) N(a) L(ibesicich) a B(arbora) D(ubanska) Z R(izčan). Už na začátku 20. století byl pískovcový portál silně zvětralý, současný stav je také velmi nelichotivý.⁴⁰

Asi kolem roku 1674 došlo nákladem jezuitů k celkové opravě podle plánů Giulia Broggia. Z přestavby se zachovala jen ohradní zeď s bránou, protože kostel byl až na věž v roce 1813 pro svůj zchátralý stav stržen. Poté byl během tří let klasicistně přestavěn nebo spíše znova vystavěn Josefem Gaubem za vedení ing. Davida Daillera z Litoměřic. V této podobě se kostel dochoval až do dnešní doby.⁴¹ [3]

Barokní podobu kostela máme alespoň popsanou v farní kronice a dalších pramenech: Presbytář byl klenutý, zatímco kostel měl jenom dřevěnou střechu. Poněvadž byl kostel příliš těsný, byly k němu přistavěny dvě kaple s prostornými chóry nad nimi. Dále byla v kostele muzikantská kruchta nad velkými dveřmi, která byla podepřena zděnými pilíři.⁴²

Ohrazený prostor kolem kostela sloužil odjakživa jako hřbitov. Několik starších hrobů se našlo i pod presbytářem kostela. V roce 1691 bylo tehdejší farářem Aloisem Sommerem prostranství přiděleno k užívání jezuitům, protože jezuité neměli v Liběšicích

³⁸ KLEPSCH (pozn. 3) 57–58; 63.

³⁹ Ibidem 66.

⁴⁰ Ibidem 70.

⁴¹ Otakar VOTOČEK: Soupis památek litoměřického okresu, strojopis, s. d., 67.

⁴² HORYNA / VILÍMKOVÁ (pozn. 2) 7; KLEPSCH (pozn. 3) 72–73.

skoro žádné místo, kde by se dalo pohřbívat. Za to pak nechal jezuitský rektor Pater Václav Sattenwolf vybudovat bránu v ohradní zdi kostela.⁴³

Z práce Giulia Broggia, který se na barokní přestavbě kostela v Liběšicích podílel, je to právě a jedině ohradní zeď, která se nám zachovala do dnešní doby. Patrně má souvislost s jeho působením v Mimoni. Zde pracoval na stavbě kostela sv. Petra a Pavla a později zde vystavěl také areál Božího hrobu. Zakázku na dostavbu kostela převzal na počátku 60. let 17. století po zemřelém pražském staviteli Santinu Bossim díky hraběti Janu Ignáci Dominiku Putzovi z Adlerthurnu, pro kterého již nějakou dobu pracoval. Zajímavé je zejména použití prvků obvyklých v pevnostní architektuře. Ohradní zeď kostela v Liběšicích má na nároží náznak drobného bastionu [4] a stejně tak i zeď kolem mimoňského chrámu. V Mimoni mohlo toto nezvyklé řešení vycházet ještě z plánů původního stavitele, v Liběšicích však pracoval Broggio pravděpodobně sám s využitím předchozích zkušeností.⁴⁴

Ke kostelu vedou dvě schodiště, jedno tvoří monumentální nástup z náměstíčka přímo k renesančnímu portálu ze západní strany, druhým přicházíme ke kostelu z jihovýchodu. Právě to je završeno bránou [5], pravoúhlý prostor vchodu je olemován ostěním, které se zalamuje do uší a je doplněno kapkami a lemováno lištou, po stranách jsou přisazené pilířky. Zakončen je segmentovým štítem, který je s ostěním spojen vlysem se zdůrazněnými krajními částmi, což se přenáší i do štítu. V něm je jezuitský znak a letopočet 1691. Štít je doplněn nahoře dvojitým křížem a po stranách ještě dvěma kamennými koulemi, které však dnes už chybí, a stejně tak i kamenné koule, piniové šišky nebo jiné útvary, které se nacházely na kamenné zídce schodiště.

V interiéru kostela se nachází tři barokní obrazy od známého jezuitského malíře Jana Jiřího Heinsche. Po roce 1680 namaloval oltářní obraz s výjevem Nanebevzetí Panny Marie⁴⁵, který je zavěšen na stěně presbytáře, kde v době vzniku nynějšího kostela, tedy ve druhém desetiletí 19. století, vymaloval František Kučera z Litoměřic iluzivní oltář. Dvě postavy na obraze nesou pravděpodobně portrétní rysy dvou zdejších jezuitů. Další dva Heinschovy obrazy, které ale dnes v kostele nejsou, znázorňují sv. Vavřince a sv. Floriána. Jsou tedy pravděpodobně uloženy v depozitáři. Starší oltáře, které zanikly při klasicistní přestavbě kostela, dnes připomínají jen některé zachované obrazy. Kromě hlavního oltáře jsou v kostele ještě dva boční oltáře po stranách triumfálního oblouku. Na severní straně je

⁴³ KLEPSCH (pozn. 3) 82–83.

⁴⁴ Petr MACEK: Oktavián Broggio, jeho předchůdci a následovníci, in: Mojmír HORYNA / Jaroslav MACEK / Petr MACEK / Pavel PREISS: Oktavián Broggio 1670–1742 (kat. výst.), Litoměřice 1992, 26.

⁴⁵ Toho času v restaurátorské dílně.

to oltář nesoucí obraz sv. Barbory z roku 1844 od Jana Birnbauma. Na straně jižní je stejný protějškový oltář se zlacenou sochou Piety ze 17. století. Z počátku 17. století pochází i bohatě plastická cínová křtitelnice na vysoké noze, zdobená reliéfy cherubů.⁴⁶

3. 3. 2 kaple sv. Františka Xaverského

Kromě kostela se v Liběšicích nachází ještě jedna sakrální stavba, a to kaple sv. Františka Xaverského na dnešním hřbitově. [6] V roce 1680 zasáhla Liběšice a okolí morová rána. Už v září roku 1679 napsal tehdejší litoměřický biskup Jaroslav František Ignác hrabě ze Šternberka varování před morem, píše, že tato prastará nemoc pocházející z Orientu již zasáhla Uhry a Rakousko a že brzy přijde i na Moravu. Když byla zachvácená morem i Praha, žádal litoměřický biskup liběšické jezuity, zda-li by poskytli pomoc v případě, že by mor zasáhl i oblast Litoměřicka. Liběšičtí výzvu přijali, přestože se jezuité z Litoměřic a z Liběšic ne příliš dobře snášeli. Bylo to snad i proto, že jezuitské předpisy doporučují navštěvovat špitály a pomáhat nemocným. Starost biskupa o litoměřickou diecézi vedla i k tomu, že v červnu roku 1680 podnikl preventivní opatření, která však nezabránila proniknutí moru. Superiorovi Tovaryšstva Ježíšova například zakázal, aby posílal lidi, kteří pracovali při sklizni do Vodolky, tedy Odoleny Vody, kde Liběšičtí běžně skladovali přebytečnou úrodu.⁴⁷

Z Prahy byli do Liběšic posíláni studenti a profesori z Klementina, kteří zde pobývali přibližně od června roku 1680 do ledna roku následujícího. Ovšem ani zde se moru úplně neubránili, minimálně jeden student teologie v Liběšicích černé smrti podlehl. Stejně tak skončil i jezuitský Pater Martin Langer.⁴⁸

Na rozkaz biskupa byli mrtví z celého okolí pohřbíváni v lesíku zvaném Bory, později Burgwald, který se nachází jihovýchodně od Liběšic a částečně existuje dodnes. Toto pohřebiště bylo prozatímne ohrazeno jen větvemi a uprostřed lidé vztyčili křížek. Později byla místo dřevěného oplocení vybudována zeď.⁴⁹ Za minulého režimu údajně komunisti zakázali, aby se zde dělal jakýkoliv průzkum a cestu k morovému hřbitovu zcela rozorali, takže dnes stojí uprostřed pole remízek, který skrývá rozvaliny zdi ze 17. století a mohutný dřevěný kříž.⁵⁰ [7] Jezuité údajně plánovali na místě pohřebiště vystavět kapli sv. Rocha, který byl uctíván jako patron proti moru. Nakonec ale z tohoto úmyslu sešlo

⁴⁶ KLEPSCH (pozn. 3) 73–75; Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech II, Praha 1978, 243.

⁴⁷ KLEPSCH (pozn. 3) 162–165.

⁴⁸ Ibidem 166.

⁴⁹ Ibidem 167–169.

⁵⁰ Za informaci děkuji Prof. ThDr. JUDr. Miroslavu Zedníčkovi.

a místo toho byla postavena kaple zasvěcena jezuitskému misionáři sv. Františku Xaverskému na místě, kde se prvně pohřbívali lidé, kteří podleli moru. Koneckonců, existoval již dlouho před tím plán vystavět kapli, která by sloužila členům řádu jako místo vhodné k shromažďování.⁵¹

O kapli se zmiňují *Litterae Annuae* k letům 1686 a 1687. Stavba byla započata v předešlém roce a během čtyř letních měsíců roku 1687 dokončena a elegantně vyzdobena. V roce 1693 byla na východní straně přistavěna sakristie. Autorem plánů je opět Giulio Broggio.⁵²

Kaple je centrální na půdorysu hloubkově orientovaného obdélníku. Zvenčí je každá stěna členěna lizénovými rámci a při nároží dvojicí neomítaných pilastrů. Okna mají segmentový záklenek a tvarosloví typické pro dobu vzniku kaple – ostění se zalamuje do uší, je lemováno lištou a doplněno kapkami. Zajímavé je propojení okna na západní straně s portálem, kdy rozeklaný segmentový štít plynule navazuje na okenní prostor. Stanová střecha vrcholí oválnou lucernou se čtyřmi obdélnými okny, která jsou umístěna v dvakrát odstupňovaném lizénovém rámci. Na západní straně je malý vikýř s trojúhelným štítem, drobnými volutovými křídly a s podélným oknem orámovaným ostěním s ušima a rozděleným středním sloupkem na dvě menší okénka. Ve štítu je umístěn znak jezuitského řádu.

Giulio Broggio zde typově vyšel z vlastní realizace pravouhlé kaple sv. Jana Křtitele v Litoměřicích z roku 1677. [8] Podobnost těchto dvou staveb je naprosto nepřehlédnutelná, ale najdeme zde i několik rozdílů nebo spíše posunů. Členění fasád liběšické kaple je promyšlenější než v Litoměřicích, také půdorys je pozměněn ze statického čtverce na obdélník. Pro liběšické jezuity byl použit i kvalitnější materiál a honosnější výzdoba.⁵³

Interiér má půdorys oktogonu a je zaklenut hloubkově oválnou kopulí a lucernou. Celá kaple má bohatou štukovou výzdobu. Většina literatury uvádí jako jejího autora Santina Bossiho, avšak poslední průzkumy ukázaly, že jeho autorství zde není tak prokazatelně jasné.⁵⁴

Ve zkosených čelech čtyř rohových pilířů jsou niky, kde bývaly dřevěné sochy archandělů Michaela, Gabriela, Rafaela a strážného anděla. Nad nimi jsou štukové kartuše, které byly vyplněny oválnými obrázky na měděném plechu z roku 1688, které zobrazovaly

⁵¹ KLEPSCH (pozn. 3) 168–169.

⁵² HORYNA / VILÍMKOVÁ (pozn. 2) 7; KUČA (pozn. 1) 465.

⁵³ MACEK (pozn. 43) 26.

⁵⁴ Za informaci děkuji Ing. Petru Mackovi, Ph.D.

řádové jezuitské světce (Ignáce z Loyoly, Františka Borgiáše, Aloise Gonzagu a Stanislava Kostku). Autorem maleb nebyl nikdo jiný než již zmiňovaný Jan Jiří Heinsch. V pendantivech jsou ve štuku provedeni patroni proti moru – sv. Šebestián, protože právě on přežil smrtící zásahy šípy, které odpradávná symbolizovaly morové rány, sv. Roch a sv. Karel Boromejský, kteří za svého života pečovali o nemocné morem a sv. Rozálie, jejíž ostatky zapříčinily náhlé ustání moru ve městě Palermo.⁵⁵

Barokní černo-zlatý oltář z konce 17. století je pozoruhodnou řezbářskou prací, stejně jako lavice, které mají bohatě vyřezávaná čela. Oltářní obraz sv. Františka mezi nakaženými morem vytvořil Jan Jiří Heinsch.⁵⁶

O to smutnější je současný pohled do interiéru kaple. [9] Sochy i obrazy úplně zmizely, některé jsou snad uloženy v depozitářích. Zůstalo zde jen torzo oltáře a barokní lavice v havarijním stavu. Kaple je otevřená, nezamčená, přístupná všem příchozím, takže je zřejmě jen otázkou času, kdy zmizí i poslední zachované části zařízení. Bohatá štuková výzdoba je na mnoha místech také silně poškozená. Jižní stěna má obrovskou svislou prasklinu od lucerny až k hornímu okraji okna [10], která jen vyvolává obavy, jaký bude další vývoj této cenné barokní památky.

⁵⁵ POCHE (pozn. 46) 243–244; Václav RYNEŠ: Atributy v umění. Světci, jejich patronáty a atributy, Roztoky u Prahy 1971, 37; 52–53; 55.

⁵⁶ POCHE (pozn. 46) 244.

4. Sochařská výzdoba

Bezpochyby nejproblematičtějším prvkem Liběšic z hlediska umělecko-historického je soubor pískovcových barokních soch na náměstí. Sochy pocházejí z různých časových období, jsou dílem několika umělců, nestojí na svých původních soklech a možná ani na svých prvotních místech. Přestože se jedná o poměrně ojedinělý soubor tohoto druhu v Čechách, nevěnuje se mu v podstatě žádná odborná literatura a neexistují ani žádné průzkumy, které by se problematikou liběšických statuí zabývaly.

Na severní straně náměstíčka se nachází pět figur stojících na ohradní zámecké zdi [11], dalších šest soch je na zdi kolem kostela [12], která lemují náměstí na východní straně a naproti přes cestu, tedy na jižní straně náměstí, je skupina pěti samostatně stojících soch, s centrálním výjevem Jana Nepomuckého mezi anděly.

Další socha téhož světce stojí v zámeckém parku u východní zdi a je umístěna na vysokém sloupu s letopočtem 1709. Zatímco sochy na náměstí jsou poměrně snadno přístupné a viditelné, socha sv. Jana Nepomuckého v parku je dnes zarostlá mezi keři a cesta k ní je obtížná.

4.1 popis soch a jejich ikonografie

Sochy jsem si pomocně rozdělila do dvou základních skupin podle jejich umístění. Znova bych ale chtěla zdůraznit, že nelze chápat sochy na ohradní zdi jako celek z jedné doby a od jednoho autora, i když pochopitelně působí velmi sourodým dojmem a ikonograficky tvoří také poměrně logický celek.

4.1.1 sochy na ohradní zdi

V *Litterae Annuae* kolejí a rezidencí české jezuitské provincie se nachází i jedna zmínka, která se váže k ohradní zdi. Pochází z roku 1754 a píše se, že konkávní zeď kolem zahrady byla nahrazena zdí probíhající rovně od bývalého hřbitova až k vrátnici pivovaru, stavbičce později zbořené. Při této příležitosti se obec dočkala rozšíření návsi.⁵⁷

Zeď na severní straně náměstí je asi tři metry vysoká, členěna je sdruženými lizénami, které se nacházejí vždy v místě, nad kterým je umístěna socha. K jižnímu křídlu zámku vede brána ohraničená dvěma pilíři zdobenými pilastry a sochami puttů. Dvojice na jednom pilíři nese kotvu, tiáru a kříž [13], druhá skupina pak knihu a biret [14]. Sochy jsou dnes ovšem poměrně obtížně viditelné, protože jsou naprosto zakryté větvemi stromu

⁵⁷ HORYNA / VILÍMKOVÁ (pozn. 2) 10; 11a.

rostoucího v zahradě. Kromě puttů jsou figury světců doplněny několika vázami zdobenými rokajovými ornamenty. [15] Jedna se nachází na západním kraji zámecké zdi a další dvě byly vedle pilířů brány. Z těch ovšem do dnešní doby zbyla jen jedna, z vázy na východním okraji brány zůstal pouze podstavec. Zbylé dvě jsou značně poškozeny a domodelovány pozdějšími tmely. Díky zpracování i rokajové ornamentice můžeme vázy i dvě skupiny puttů datovat do stejného období, a to období po polovině 18. století.

První socha na ohradní zdi zámku zpodobňuje zakladatele Tovaryšstva Ježíšova – Ignáce z Loyoly. [16] Narodil se roku 1491 ve šlechtické rodině na zámku v Loyole v severním Španělsku, dostalo se mu dvorské výchovy a zlom v jeho životě způsobily svým způsobem boje kolem města Pamplony, kterých se účastnil jako světský důstojník armády španělského místokrále Navarry, a byl zde těžce raněn. Při dlouhém léčení potom se mu totiž dostaly do ruky životopisy svatých, po jejichž přečtení podnikl Ignác cestu do Svaté země a vystudoval filozofii a teologii. Své myšlenky sepsal v díle *Exercitia spiritualia*, knížce duchovních cvičení. Celé jeho zbožné smýšlení vyvrcholilo tím, že společně s Františkem Xaverským a dalšími příznivci založil jezuitský řád. Papež Pavel III. schválil 27. září 1540 statua, která Ignác navrhl. Sám se stal prvním knězem a generálním představeným nového řádu. Během života Ignáce z Loyoly se řád rychle rozrůstal a když roku 1556 Ignác zemřel v Římě, hlásilo se k jezuitům asi tisíc věřících, na konci 17. století už to bylo dvacet tisíc.⁵⁸

Socha sv. Ignác z Loyoly v Liběšicích stojí na nízkém obdélníkovém soklu, který se směrem dolů rozšiřuje a je zde zakončen volutami. Na čelní straně je rokajová kartuše se jménem světce. Samotná postava je oblečena do mešního roucha s kazulí, levou ruku má položenou na hrudi, na ní navlečený manipul a v pravé ruce drží otevřenou knihu s písmeny AMDG, které zkracují slovní spojení „ad maiorem Dei gloriam“, tedy „k větší slávě Boží“, které vyjadřuje nejen osobní postoj Ignáce z Loyoly, ale je i heslem celého jezuitského řádu. Hlava světce je oproti tělu poměrně drobná. Spodní roucho je našasené a těsně přiléhá k levé noze. Lemuje ho krajka, která se nad levou špičkou nohy zvedá. Na roucho je nasazená kazule, která je z pevnější látky, a proto tak nekopíruje tvar těla. Celá je zdobená výšivkou, kterou však můžeme pro špatný stav sochy dnes spíše už jen tušit. Světec hledí k nebi, jakoby právě Bohu ukazoval svou otevřenou knihu.

Vedle sv. Ignáce stojí socha sv. Josefa, pěstouna Páně. [17] Sv. Josef je patronem církve, byl vzýván i jako patron umírajících. Roku 1654 byl na přání císaře a z rozhodnutí

⁵⁸ <http://www.jesuit.cz/osobnost.php?id=12>, vyhledáno 4. 5. 2009.

Zemského sněmu zařazen mezi české zemské patrony. Zobrazován bývá s malým Ježíškem v náruči a s lilií, symbolem čistoty, a jinak je tomu i v Liběšicích.⁵⁹

Sokl, na kterém socha stojí, je téměř shodný se soklem sochy předchozí, liší se jen tvarem rokajů v kartuši. Figura Josefa je velmi štíhlá, stojí plnou vahou na levé noze a drží v náruči malého Ježíška, položeného na našasené tkanině. Josefova tvář s plnovousem je protáhlá a hledí na usmívajícího se Ježíška. Dětská postava leží, pravou rukou žehná a levou nohu má pokrčenou v kolenu. Část Josefovy drapérie se obtáčí kolem jeho těla ve výšce pasu a vepředu tvoří ve výšce kolen kaskádu. Vzadu spadá až k patám plášť, který je odlišen šrafováním, typickým pro pozdně barokní sochy.

Socha Panny Marie Immaculaty stojí uprostřed zdi, mezi postavami světců. [18] Typ Panny Marie bez poskvrny je uváděn v apokryfním textu tzv. Utrpení apoštola Ondřeje a její panenský klín je přirovnáván k zemi v ráji. Nejčastěji bývá zobrazovaná tak, jak ji popsal španělský malíř Francesco Pacheco ve své knize Umění malby z roku 1649: Maria má mít atributy apokalyptické ženy, tedy srpek měsíce pod nohama a korunu z dvanácti hvězd kolem hlavy, má být vypodobněna jako velmi mladá dívka, ve věku asi dvanáct až třináct let, oblečená do bílého šatu a modrého pláště, s rukama složenýma na prsou nebo sepnutýma k modlitbě. Měsíc, který má pod nohama, má mít tvar srpku, což je starobylý symbol čistoty. Podle tohoto popisu vytvořil v letech 1660–1670 Bartolomé Esteban Murillo ikonografický typ Panny Marie Immaculaty. Dogma o neposkvrněném početí Panny Marie bylo ale vyhlášeno papežem Piem IX. až v roce 1854.⁶⁰

V Čechách byl tento typ velmi oblíbený. Mnoho českých náměstí zdobí dodnes mariánské sloupy většinou ze 17. nebo 18. století ozdobené postavou Panny Marie Immaculaty, která zašlapuje hada obtáčejícího sféru. Řád Tovaryšstva Ježíšova pak vytvořil z tohoto ikonografického zobrazení určitý ideový typ, který hojně šířil. I z prostředí Karlo-Ferdinandovy univerzity máme zprávu o uctívání Panny Marie bez poskvrny, protože noví profesori se slavnostně zavazovali hájit Neposkvrněné početí a studenti měli tezi o Panně Marii neposkvrněné dědičným hříchem jako povinnou k obhajobě doktorátu.⁶¹

Liběšická socha má podstavec stejného typu jako u soch sv. Ignáce z Loyoly a sv. Josefa, jen je vyšší a zdobnější. V kartuši je chronogram, který je dnes v torzálním stavu a doplněn nepůvodními tmely, a tedy velice obtížně čitelný. [19] Po bližším

⁵⁹ Jan ROYT: Slovník biblické ikonografie, Praha 2006, 101–102.

⁶⁰ Ibidem 190–192.

⁶¹ Ibidem 191–192.

prozkoumání lze rozpoznat tato slova: Vera/ DeI Mater/ sIne/ ... ConCepta. Sečteme-li římské číslice, dostaneme číslo 1707. Tento letopočet by však byl pro dataci sochy nesmyslný, nehledě na to, že ze druhé strany soklu je číslo napsaný letopočet 1757. Proto ve slově, které dnes na chronogramu chybí, musí být písmeno L, tedy římských padesát. Významem by tam dobře zapadalo slovo macula; sine macula – bez poskvrny. Toto slovo ovšem nepřichází v úvahu pro svou přílišnou délku. Proto by zřejmě bylo možné dosadit na prázdné místo jiný latinský výraz pro slovo skvrna, a to sice labes, resp. Labe, ve tvaru, který odpovídá ablativu singuláru. Dvojslabičné slovo by se na začátek posledního řádku nápisu bez problému vešlo a dokonce i drobné fragmenty písmen, které na chronogramu můžeme s obtížemi nalézt, by tomuto řešení odpovídaly. Celkově tedy po sečtení získáme letopočet 1757, který by odpovídal stylovému zpracování sochy, shoduje se s letopočtem na zadní straně podstavce a uvádí ho i některá literatura.⁶²

Samotná socha plně odpovídá běžnému ikonografickému typu Immaculaty. Panna Maria stojí na sféře, kterou obtáčí drak, kterého jistě zašlapávala. Hlava draka a špička nohy Panny Marie je ale bohužel uražena. Ruce má Maria složené na prsou, kolem hlavy má dvanáct hvězd a v pravici drží lilii. Její tvář zdobí lehký úsměv, pohled směřuje dolů k pozemskému světu a věřícím. Vlasy má sčesané dozadu a částečně ji hlavu kryje roucho, které spadá na ramena. Na ne příliš kvalitní fotografii, pravděpodobně z roku 1944 [20] je zachycena postava Panny Marie a zdá se, že její hlava je jiná, byť velmi podobná té dnešní. Otázkou tedy zůstává, nakolik je její výraz dílem sochaře, který sochu zhotovil v roce 1757 a jaký podíl na něm mají pozdější zásahy. Postava je oblečená v dlouhý splývavý šat, který je na pravém boku sepnut, takže vytváří kaskádu. Kromě svislých záhybů se látka vepředu stáčí do pozoruhodného esovitého záhybu. Plášť má Panna Maria přehozený přes pravou ruku a na levé straně plášť volně vlaje do prostoru. Zdoben je opět rýhováním, stejným jako u sochy sv. Josefa. Postava je poměrně subtilní, drobná, ale dobře vystavěná. Socha Panny Marie je umělecky velice hodnotné dílo, a zasloužila by si proto rozhodně zásah restaurátorů a celkově lepší péči.

Další sochou v řadě na ohradní zdi je figura sv. Jakuba Většího. [21] Podobně jako jeho bratr, sv. Jan Evangelista, i on doprovázel Krista při jeho činech. Podle Zlaté legendy Jakuba de Voragine cestoval do Španělska, kde chtěl rozvíjet misijní činnost, ale příliš zde neuspěl. Vrátil se tedy do Jeruzaléma, kde kázal slovo Boží. Kolem roku 44 byl v Jeruzalémě zajat, odsouzen k smrti a popraven. Jeho tělo převezli učedníci do Španělska,

⁶² Za konzultaci děkuji Ing. Petru Mackovi, Ph.D., Mgr. Miloši Suchomelovi a Prof. PhDr. Ing. Janu Roytovi.

kde bylo i pohřbeno. Od 9. století až do současné doby se udržuje silná poutní tradice do Santiaga de Compostela, kde byl nalezen apoštolův hrob.⁶³

Socha sv. Jakuba stojí na soklu, který je shodný jako u předchozích dvou světců, kartuše je jen zdobena odlišnými rokaji. Nese jméno světce, ze kterého však jsou dnes kvůli poškození čitelná pouze poslední tři písmena apoštolova jména. Jakub drží v pravé ruce knihu a v levé poutnickou hůl. Na zádech má sklopený klobouk. Oblečené má spodní roucho, které přiléhá k jeho bosým nohám a přes něj má přehozený těžký plášť s kapucou. Zejména horní část postavy je modelována víceméně drapérií, která je na pokrčených předloktích silně nařasená. Postava sv. Jakuba je jinak poměrně štíhlá a jeho tvář protáhlá podobně jako u sv. Josefa. Obličej, a také lokny vlasů a vousů jsou poškozeny vlivem povětrnostních podmínek.

Vedle sv. Jakuba stojí statue druhého nejvýznamnějšího jezuitského světce, sv. Františka Xaverského. [22] Narodil na počátku 16. století ve španělské Navaře, studoval v Paříži, kde se dostal pod vliv Ignáce z Loyoly a roku 1543 se stal jedním z prvních sedmi jezuitů. Z pověření papeže Pavla III. a portugalského krále konal svou misijní činnost hlavně v oblasti Dálného východu, a proto se také stal známým jako „apoštol Indie“. Základnou jeho činnosti byla portugalská kolonie Goa, odkud cestoval po Indii, na Cejlon a do Japonska. Při pokusu proniknout do Číny onemocněl na čínském ostrově Sancian poblíž města Kanton a důsledkem nemoci zemřel osamocený v dřevěné chatrči, pouze v doprovodu svého čínského společníka. Tělo sv. Františka bylo o několik měsíců později převezeno do Goi a tam pochováno v kostele Bom Jesus. Dnes je možné stříbrnou prosklenou rakev s tělem tohoto světce spatřit v kapli chrámu.⁶⁴

Sv. František Xaverský bývá zobrazován většinou ve scénách, kde káže, křtí, léčí nemocné nebo je stejně jako Ignác z Loyoly zázračně uzdravuje. Někdy u něj bývá vyobrazen domorodec, který někdy mívá čelenku z per, tradiční atribut amerických Indiánů, které umělci často neodlišili od obyvatel Asie.⁶⁵

Liběšická socha tohoto světce má sokl stejných tvarů jako sochy předchozí. Rokajová kartuše je však z větší části poškozena, takže ani spodní ornamenty, ani nápis světceva jména dnes v podstatě již neexistují. Sv. František má na sobě dlouhé spodní roucho, které podobě jako u sv. Ignáce těsně přiléhá k lýtkům. Přes něj má oblečenou rochetu, která je na spodním okraji bohatě zdobená krajkou. Kolem krku má štólu. Pravou

⁶³ ROYT (pozn. 59) 87–89.

⁶⁴ <http://www.jesuit.cz/osobnost.php?id=14>, vyhledáno 28. 5. 2009.

⁶⁵ James HALL: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 1991, 140–141.

ruku má položenou na prsou, levou, ve které drží kříž, má mírně zvednutou. Drapérie svrchního oděvu také částečně kopíruje tvar světcovy figury, kraje rochetty a konce štóly se ale vlní, jakoby si jimi pohrával vítr.

Již na ohradní zdi kostela stojí socha sv. Aloise Gonzagy [23], která ale patří do série soch popsanych výše. Alois se narodil v roce 1568 jako prvorozený syn hraběte Ferdinanda z Gonzagy na rodinném zámku Castiglione u Mantovy. Na přání svého otce byl zprvu vychováván pro vojenskou kariéru, ale již ve svých deseti letech se, jako páže u dvora ve Florencii, zavázal k ustavičné čistotě. Ve svém raném mládí byl hodně ovlivněn osobností sv. Karla Boromejského, a snad i proto se vzdal práv prvorozence na majetek ve prospěch svého bratra Rudolfa, zřekl se celého dědictví a rozhodl se sloužit jen Bohu. Ve svých sedmnácti letech vstoupil do noviciátu Tovaryšstva Ježíšova a všechno své konání a myšlení zasvětil studiu a péči o nemocné. Při velké morové epidemii, která propukla v Římě, se ale sám nakazil a ve svých dvaceti třech letech nemoci podlehl. Jeho ostatky jsou uloženy v kostele sv. Ignáce v Říme a roku 1726 byl prohlášen za svatého.⁶⁶

Popis sochy značně komplikují větve, které zakrývají téměř celou postavu světce. Socha stojí na soklu, který se sice velmi podobá soklům soch na zámecké zdi, ale můžeme zde pozorovat jisté rozdíly. [24] Sokl Aloise Gonzagy je obdélný, směrem dolů se rozšiřuje a je zakončen volutami, ale je poněkud vyšší než sokly předchozích světců, římsa má jinou profilaci a kartuš je daleko plošší, spíše jen reliéfní na rozdíl od kartuší na předchozích soklech, jejichž rokajové ornamenty jsou silně plastické.

Světec stojí na pravé noze, levou má mírně nakročenou dopředu. Levou ruku má před tělem, v pravé drží knihu. Oděn je v dlouhé splývavé roucho, přepoutené páskem, které opět přiléhá těsně k jeho nohám. Přes záda má přehozený plášť, který se vlní do pravidelných, velkých a hlubokých, svislých záhybů. Přes ramena je plášť sepnut pozlacenou sponou. Jeho mladá bezvousá tvář hledí směrem dolů.

Následující dvě sochy spolu očividně souvisí, pochází jistě z jedné doby a váží se k ikonografii kostela. Jedná se o postavu Panny Marie [25] a archanděla Gabriela [26], tedy o scénu Zvěstování. Sochy se nachází na zídce schodiště vedoucího k renesančnímu portálu na západní straně kostela. Stoupáme-li po schodech vzhůru, sochu Panny Marie máme po levé ruce, sochu archanděla po ruce levé. Obě sochy mají stejné sokly, poměrně vysoké tvořené dvěma na sebe postavenými kvádry, z nichž ten horní, postavený na výšku,

⁶⁶ <http://www.jesuit.cz/osobnost.php?id=17>, vyhledáno 28. 5. 2009.

je ze všech čtyř stran zdoben motivem diamantového řezu, provedeném však pouze reliéfně, nikoliv výrazně plasticky.

Socha Panny Marie je opravdu jen torzem původního uměleckého díla, je z velké části domodelována pozdějšími tmely a její stav je asi nejhorší ze všech liběšických soch. Maria sedí u pulpitu, na kterém leží otevřená kniha. Je mírně zakloněná, pravou ruku má na prsou, ovšem gesto levé ruky není bohužel možné určit, protože ruka má celé předloktí uražené. Mariino roucho je přepásáno tkanicí v pase, přes hlavu má Maria přehozený plášť, dlouhý až na zem. Výraz jejího obličej, kolem kterého spadají delší zvlněné vlasy na ramena, je narušen vodorovnou prasklinou a pravděpodobně se už ani nejedná o původní hmotu, ale pozdější tmely. Pulpit je zdoben zvláštními ornamenty, jeho tvar částečně vytváří dvě masivní vztyčené voluty, mezi nimi je maskaron a kolem se vinou rostlinné motivy a plody ovoce. Na krajích je ohraničen drobnými pilíčky. V havarijním stavu je celá levá polovina Mariina těla, kde místy chybí i několikacentimetrová vrstva kamene a další kusy každým dnem odpadávají.

O něco v lepším stavu je socha archanděla Gabriela. Anděl je ztvárněn bez křídel, hmotné tělo je oblečeno v dlouhém našaseném oděvu. Pravou ruku má zvednutou do výšky, levou mírně pokrčenou před tělem. Svrchní roucho je přehozeno přes levé rameno a paži, kousek nad pasem je staženo páskem a na levé straně má dlouhý rozparek, který se dynamicky rozevívá a vystupuje jím levá nakročená noha. Zejména ve spodní části je drapérie hodně rozvolněná, a naprosto v ní tedy zaniká druhá andělova noha. Vlasy jsou kučeravé a zejména na temeni a na spáncích tvoří bohaté kudrny. Obličej postrádá mimické vrásky a ani paže nejsou nijak promodelovány

Po této dvojici soch stojí na rohu ohradní zdi kostela socha sv. Vavřince. [27] Tento martyr, který pocházel původem ze Španělska, byl v roce 258 umučen v Římě. Za císaře Valeriana, který v letech 257–258 rozpoutal druhé říšské pronásledování křesťanů, byl zajat i papež Sixtus II., který ustanovil Vavřince arcijáhnem. Ze svého zajetí mu nařídil, aby rozdál církevní majetek chudým, a uchránil je tak před hrabivostí Valeriana. Za to byl i Vavřinec zajat a odsouzen k opékání na rožni, který je i jeho individuálním atributem.⁶⁷

Postament, na kterém statue stojí, je zajímavý hned z několika důvodů. Nacházíme na něm letopočet 1699 [28], tím pádem můžeme datovat i sochu sv. Vavřince, která navíc dataci odpovídá na rozdíl od další sochy, která stojí na stejně vypadajícím soklu. Sokl má typický tvar pro 17. století, spodní část je tvořena dvěma na sobě stojícími plinty, z nichž

⁶⁷ HALL (pozn. 65) 471–472.

ten spodní je velmi vysoký, poté následuje přechod zvonovicí, ještě jeden trochilus, a pak samotný vysoký kvádrový sokl s masivní římsou. Při jeho spodním kraji se stáčí boční voluty, ozdobené několika lístečky, a na čelní straně je vavřínový věnec tvořený dvěma ratolestmi, v jehož středu je napsáno mučedníkově jméno. V každém rohu je jedna číslice, které dohromady dávají výše zmíněný letopočet 1699. Zadní stranu soklu zdobí stejný motiv jako dva sokly předchozí, a to motiv diamantového řezu.

Zavalitá postava sv. Vavřince má přes spodní roucho oblečenou jáhenskou dalmatiku sahající ke kolenům. V místě levého kolene je odhrnuta a celá zdobena několika pásy krajky. Použit je zejména motiv květiny a akantu. O levou, mírně ohnutou nohu má opřený rošt z měděného plechu. Paže jsou pokrčené v lokti, ale přitom přiléhají k tělu. Pravou na položenou na prsou a levou na bohu a přidržuje jí zlatou, těžko identifikovatelnou ratolest, patrně palmovou, případně snad olivovou nebo vavřínovou. Široký krk, celkově dosti veliká hlava a unavená gesta ubírají postavě na ladnosti a činí je těžkopádnou a skleslou. Nad autentičností hlavy však opět musíme vznést otazník. V libešické farní kronice je totiž k roku 1953 zmínka tohoto znění: „V říjnu jsem si všiml, že socha sv. Vavřince na kostelní zídce má čerstvě uraženou půlku hlavy.“⁶⁸

Další postavou na ohradní zdi je sv. Donát. [29] Římský šlechtic ze 4. století byl vychováván jako křesťan společně s pozdějším císařem Julianem. Přestože již bylo za Konstantina Velikého Ediktem milánským povoleno křesťanství, pokoušel se Julian opět nastolit pohanskou víru. Protože tedy docházelo v Římě k utiskování křesťanů, odešel sv. Donát do Arezza, kde se stal biskupem. Proslul mimo jiné i svými léčitelstvími schopnostmi.⁶⁹

Podstavec sochy [30] je ve spodní části tvořen dvěma plinty, podobně jako podstavec předchozí. Na ně nasedá hranolový pilíř, dole rozšířený a na čelní straně zvýrazněný dvakrát odstupňovaným rizalitem. Z boku je na každé straně přisazená jedna dekorativní volutová konzola a přední strana je ve spodní části ozdobena krátkými kanelurami s vloženými píšťalami. V rokajové kartuši je nápis: FULGUR/ REPELLE/ SANCTE/ DONATE/ MARTÜR, tedy něco ve smyslu Sv. Donáte, zaháněj blesky.⁷⁰ Nutno podotknout, že tento nápis příliš neodpovídá latinské gramatice. Slovo na poslední řádku – MARTÜR – se navíc do kartuše skoro nevejde.

⁶⁸ Farní kronika Libešic z let 1906–1954, rukopis, 165.

⁶⁹ HALL (pozn. 65) 121.

⁷⁰ Gustav Klepsch uvádí nápis v poněkud jiné podobě: FVLGVR PROPELLE S. DONATE MARTYR: KLEPSCH (pozn. 3) 78.

Sv. Donát je oblečen v biskupském oděvu, na hlavě má mitru, levou rukou přidržuje berlu, na rukou má pontifikální rukavice. Přes albu má oblečený pluvíál sepnutý agrafou, kterou částečně zakrývají jeho husté vousy. Pod pluvíálem má kolem krku štólu, která je zdobená stejným rýhováním jako u sv. Františka Xaverského. Pravou nohu má světec zvednutou a položenou na vyvýšeném místě podstavce, kde se nachází i jeho atribut – blesk, vyhotovený z kovu. V levé ruce drží knihu a pravou rukou žehná. Celkově je celá postava velmi štíhlá a protáhlá, její subtilitu podtrhuje dlouhé splývavé spodní roucho a objem jí dodává hlavně drapérie otevřeného pláště.

Socha sv. Leonarda je poslední z řady statuí stojících na zdi kostela. [31] O jeho životě je známo jen málo faktů. V 6. století žil pravděpodobně na dvoře francouzského krále v Noblacu u Limoges, kde později založil benediktinský klášter. Údajně dennodenně navštěvoval zajatce a snažil se u krále Chlodvika pro ně vyprosit milost. V celém západním křesťanství byl uctíván jako patron vězňů, a později i jako svatý ochránce dobytka a koní.⁷¹

O soklu této sochy [32] už byla částečně řeč. Je totiž naprosto stejný jako sokl, na kterém stojí sv. Vavřinec, s tím rozdílem, že letopočty se navzájem od sebe liší o 70 let. Na podstavci sv. Leonarda se totiž nachází jasně čitelný letopočet 1769. Otázkou je, jaký má toto vročení důvod. Stylově totiž sokl odpovídá konci 17. století.

Samotná socha však tento problém nijak neřeší, neboť dnešní stav je výsledkem mnoha pozdějších úprav a rekonstrukcí. Pravděpodobně i celá hlava světce není původní.⁷² Jak se zdá, za komunistického režimu existoval opravdu podivný zvyk srážet hlavy nejen nevinným lidem, ale i ještě nevinnějším sochám. Několik liběšických svatých bylo zřejmě tímto způsobem popraveno.⁷³ Sv. Leonard má pod nohama ještě nižší kvádrový soklík, stejně jako sochy na ohradní zdi zámku. Postava je oblečená do dlouhého pláště s kapucou a velice širokými rukávy, který je členěn četnými svislými, ne příliš hlubokými záhyby. Pravou rukou žehná a v levé ruce drží berlu vyhotovenou z kovu s pozlaceným akantem nahoře, která je stejná jako berla sv. Donáta. U nohou mu sedí beránek a dobytče, jehož hlava je také jistě dílem ne příliš zdařeného restaurátorského zásahu.⁷⁴ O levou nohu je opřen putto, který nese biskupskou mitru a okovy, které symbolizují Leonardovu snahu osvobodit vězně.

⁷¹ HALL (pozn. 65) 248; Věra REMEŠOVÁ: Ikonografie a atributy svatých, Praha 1990, 40.

⁷² Za konzultaci děkuji Mgr. Miloši Suchomelovi.

⁷³ Za informaci děkuji Prof. ThDr. JUDr. Miroslavu Zedníčkovi.

⁷⁴ Dle informací, které mi podal Prof. ThDr. JUDr. Miroslav Zedníček, pracovali v 70. letech 20. století na opravě této sochy restaurátoři Čermák a Starec a sochařka z pražské AVU za svobodna Kyselková. Tímto směrem by mohl mířit i další průzkum, při němž by mohla být nalezena důkladná fotodokumentace.

Celková ikonografická koncepce liběšických soch není dodnes zcela jasná. K ikonografii kostela se váží sochy Panny Marie a archanděla Gabriela. Kostel je zasvěcen Nanebevzetí Panny Marie, takže scéna Zvěstování při jeho vstupu uvádí věřící vstupující do chrámu a upozorňuje je na důležitý okamžik Mariina života, kdy se stala vyvolenou, porodila Krista a po smrti byla vzata na nebesa.⁷⁵

Mariánský kult byl navíc v Liběšicích silný již od středověku. Jak uvádí Gustav Klepsch, v roce 1404 zvýšil Beneš starší z Liběšic příjmy kostela z mimořádné úcty k Panně Marii, za účelem aby dosavadní dva kněží přijali ještě třetího. Stalo se tak na den sv. Vavřince.⁷⁶ Pouze ve stádiu hypotézy zůstává, zda by tuto událost mohla také připomínat socha sv. Vavřince na kostelní zdi. Vavřinec je totiž také mimo jiné patronem správců majetku, protože i on obdaroval lid poklady.

Poslední dvě sochy stojící na zdi kostela jsou světci – ochránci. Sv. Donát je patronem proti bleskům a sv. Leonard ochraňuje dobytek, hospodářství i některé řemeslníky.⁷⁷

Sochy na ohradní zdi zámku prezentují jezuitské svaté. Sv. Ignác z Loyoly a sv. František Xaverský jsou zakladatelé Tovaryšstva Ježíšova, nemůžou tedy na jezuitské rezidenci chybět. Do třetice je zde sv. Alois Gonzaga, který je na liběšickém náměstí vypodobněn hned dvakrát – kromě samostatně stojící sochy na zdi je jeho portrét i v kartuši, kterou drží anděl u sousoší sv. Jana Nepomuckého. Všichni tři jsou uznáváni i jako ochránci proti moru. A dlužno říci, že mor roku 1680 způsobil v Liběšicích a okolí veliké ztráty na životech, a to i v jezuitských řadách. V galerii soch nemůže chybět Panna Maria Immaculata, jejíž kult jezuité hojně šířili. Svatou rodinu doplňuje socha sv. Josefa s Ježíškem. Zbývá ještě figura sv. Jakuba Většího, patrona poutníků. Již jsem zmínila, že poutní tradice byla v Liběšicích velmi silná.

4. 1. 2 skupina kolem sv. Jana Nepomuckého

Dosud nejoceňovanějšími sochami je skupina pěti svěbytných statuí stojících samostatně na prostranství na druhé straně cesty, naproti kostelu. [33] O nich se stručně zmiňuje i uměnovědná literatura. Dříve byl za autora soch považován Ferdinand Maxmilián Brokof. Připsání vyšlo zejména z objemového důrazu, avšak datace tuto

⁷⁵ Za konzultaci děkuji Prof. PhDr. Ing. Janu Roytovi.

⁷⁶ KLEPSCH (pozn. 3) 52.

⁷⁷ Za konzultaci děkuji Prof. PhDr. Ing. Janu Roytovi.

domněnku vyvrací, protože dvě sochy jsou datovány až do roku 1732, tedy rok po smrti známého sochaře.⁷⁸

Sochy jsou rovněž z pískovce, stojí u rušné silnice a dnes je kolem nich zřízen záhon. Vzdálené jsou od sebe asi 5 metrů, takže celkově tvoří poměrně dlouhou řadu lemující celou jednu stranu náměstíčka. Všechny sochy mají kromě vlastního soklu ještě podestu z velkých kvádrů. Ta je zbytkem hráze rybníčku, který byl původně větší než dnes a sahal až k náměstí. Sochy stály přímo na hrázi, jak je vyobrazeno na vedutě Liběšic přibližně z poloviny 19. století. [34]

Ústředním výjevem skupiny je sousoší sv. Jana Nepomuckého mezi anděly. [35] Jeho sokl má tvar širokého kvádrů, který se směrem nahoru zužuje. Po probraných hranách se line řetězec kytěk nahoře zakončený volutovou konzolou, která podepírá segmentově vzdutou masivní římsu. Na čelní straně probíhá pod římsou dvojitá páska, která se na vrcholu stáčí do dvou menších volut, jež se stávají součástí vrcholové mušle. Tento motiv se opakuje i na dalších dvou stranách soklu. Zadní strana má římsu přímou a je téměř bez dekorací. V oválu je zde pouze letopočet 1727. Na zbývajících třech stranách jsou ve štukových rámech kazulového tvaru reliéfy s výjevy ze života sv. Jana Nepomuckého. Na severní straně, tedy straně obracející se do náměstí, je scéna, kde shazují sv. Jana do Vltavy. [36] Zajímavá je veduta Prahy, která však příliš neodpovídá skutečnosti. Na straně východní je reliéf zobrazující královnu u zpovědi. [37] Scéna je situována do sloupové síně. V prvním plánu je jsou dva pilíře s křížovou klenbou a teprve v pozadí, na konci lodě, je zpovědnice se dvěma postavami. V pravé části je vidět oltář s Ukřižovaným. Kompozičně podobný je i reliéf na straně západní. [38] Jedná se pravděpodobně o zajetí sv. Jana Nepomuckého králem Václavem IV. Na trůnu sedí král, u něho stojí zřejmě postavy vojáků a vlevo je ještě skupinka postav, které však nejsou těžko identifikovatelné. V pravé spodním rohu je vidět rozrušený lovecký pes, jejichž chováním byl Václav IV. známý. Výjev je umístěn v interiéru, ovšem v levé části reliéfu jsou patrné i stavby z exteriéru.

Sousoší zpodobňuje sv. Jana Nepomuckého klečícího na oblaku. Pravou ruku má položenou na prsou, pokrčenou levou mírně zvednutou do výše, dlaní vzhůru. Kolem něj se vznášejí drobní andělíčky, jeden andělek si dává prst na ústa jako připomínku toho, že sv. Jan nevyzradil zpovědní tajemství královny. U levé nohy mu sedí andělík, který drží bilet, typický pro kanovnícký oděv sv. Jana Nepomuckého. Celé sousoší vrcholí postavou

⁷⁸ Oldřich J. BLAŽÍČEK: Ferdinand Brokof, Praha 1976, 149.

velkého anděla s mohutnými křídly, který povznáší sv. Jana na nebesa. V pravé ruce drží krucifix, v levé palmovou ratolest a menší andílek jeho ruku jakoby postrkuje, aby ratolest podal přímo oslavovanému světcí. Drapérie celého sousoší je poměrně klidná, u postavy sv. Jana roucho splývá podél těla, pouze vepředu vybíhá cíp tkaniny do prostoru. Andělův oděv je rovněž splývavý. Jediným dynamičtějším motivem je látka vzdouvající se od jeho ramene k jeho zápěstí. Celkově tedy mírný pohyb do sousoší vnáší rozpustilí andělíčky.

Sv. Jan je z obou stran obklopen samostatně stojícími postavami andělů. Za pozornost určitě stojí jejich bizarní sokly. [39] Jedná se jakoby o tři na sobě stojící sokly, první je klasický vyšší plintus, přes obloun a zvonovici přecházející do obdélného konvexně vypnutého soklu. Na něj nasedá podstavec tumbového tvaru, doplněn ve třech čtvrtinách výšky jednoduchou vodorovnou příložkou a zakončen velice masivní prohnutou římsou, která se jakoby v půlce roztrhla a směrem dolů se stočila na obou koncích do volut. Zdobena je mohutným vejcovcem. O vodorovnou příložku se navíc opírá podivná volutová konzola, která celý horní útvar spíše tvarově kopíruje než podpírá. Na čelní straně je pak kartuš s rollwerkem a akantem. Na celý tento postament nasedá ještě nízký kvádrový soklík, směrem dolů se rozšiřující do volut. Teprve na něm stojí socha anděla. Základní řešení tohoto zvláštního podstavce vychází z běžných architektonických soklů vrcholného baroka, ovšem zřejmě pokus o dynamické zpestření z něj učinil dílo přinejmenším podivuhodné.

Obě postavy andělů jsou víceméně stejné, jen stranově převrácené. Jedno křídlo mají zvednuté, druhé složené. Z bohaté drapérie, pod kterou se rýsuje hmota těla, vystupuje dopředu bosá nakročená noha. Rozparek se rozevívá a nahoře se sepnut zdobenou sponou. Anděl napravo od sousoší sv. Jana má odhalené rameno, druhý anděl má drapérií zahalený celý trup i obě ramena. Oba drží kartuše s jezuitskými světcí, anděl na východní straně se sv. Aloisem [40], anděl na západní straně se sv. Stanislavem Kostkou [41]. Jména světců jsou napsána přímo v kartuši po jejím obvodu, ale kvůli poškození jsou jen špatně viditelná.

O životě sv. Aloise Gonzagy byla zmínka již při popisu soch na ohradní zdi. V medailonu je zobrazen s malým Ježíškem v náručí. Druhý jezuita se narodil na zámku nedaleko Varšavy. Jeho rodina patřila k vedoucím rodům v Polsku. Spolu se svým bratrem přišel roku 1564 do vídeňské jezuitské koleje a už velmi mladý byl osloven duchem Tovaryšstva Ježíšova. Proto prosil o přijetí do řádu, ale protože se představení ve Vídni obávali těžkostí s jeho otcem, odmítli ho. Později se Stanislav dostal do Říma

přímo za generálem jezuitů Františkem Borgiašem, který ho v přijal jako novice do jezuitského řádu. Po deseti měsících ale podlehl těžkému záchvatu horečky a ve věku pouhých osmnácti let zemřel.⁷⁹

Skupinu soch uzavírají na postavy sv. Jana a Pavla, římských vojáků. Bratři žili ve 4. století a protože se nechtěli vzdát své křesťanské víry, byli za pronásledování křesťanů s'ati. Navzdory římským zvyklostem a zákonům, byli pohřbeni uvnitř města ve svém domě, nad kterým později vznikla bazilika Santi Giovanni e Paolo.⁸⁰

Podstavce, na kterých sochy mučedníků stojí, jsou téměř shodné s podstavcem sv. Jana Nepomuckého. Jeho tvar se jen více podobá kvádru a nezužuje se tolik jako sokl sv. Jana. Místo reliéfů je na čelní straně vavřínový věnec, v němž je vždy napsáno jméno martyra. Boční strany soklu pak zdobí reliéfní zkřížené palmové ratolesti převázané stuhou. Zezadu je na obou sochách letopočet 1732.

Samotné postavy mají na sobě zbroj římských vojáků. Sv. Jan [42], který stojí na východní straně, se levou rukou opírá o meč, pravou nohu má nakročenou dopředu a pravou ruku položenou na hrudi. Plášť má dlouhý, mohutně našasený a sahající až na zem. U nohou mu leží řetězy. Jeho hlava s dlouhými vlasy se dívá směrem k nebi. Druhý z bratrů, sv. Pavel [43], se hledí na sv. Jana Nepomuckého, a tímto směrem ukazuje i svou pravou rukou.

Ikonograficky je skupina soch poměrně netradiční. Apoteóza sv. Jana Nepomuckého přímo nesouvisí s postavami římských mučedníků sv. Jana a Pavla. Andělé přidržují reliéfy s jezuitskými světci, kteří ovšem také nepatří k příliš často zobrazovaným. Oba jsou patrony studující mládeže, římské vojáci ochránci před bouří a nečasem.

Za zmínku určitě stojí také to, že monumentální sousoší, které oslavuje sv. Jana Nepomuckého, vzniklo dva roky před jeho oficiálním svatořečením v roce 1729. Kult tohoto světce byl v Čechách tak silný, že v Liběšicích vznikla již druhá jeho socha, a to přímo na náměstí na očích všem obyvatelům obce, cestujícím, putujícím nebo jen kolemjdoucím.

4. 1. 3 sloup se sv. Janem Nepomuckým

Na severním okraji Liběšic, u silnice na Trnoblany, můžeme při důkladném hledání nalézt vysoký sloup se sochou sv. Jana Nepomuckého. [44] Stojí sice hned u cesty, ale je obklopen vzrostlými stromy, mezi kterými se téměř ztrácí. Šokující pohled s ale naskytne

⁷⁹ <http://www.jesuit.cz/osobnost.php?id=16>, vyhledáno 4. 6. 2009.

⁸⁰ RYNEŠ (pozn. 55) 34.

tomu, kdo by se vydal sochařské dílo hledat. Sv. Jan totiž leží na zemi, protože buď vlivem silného větrů a padajících větví anebo zásluhou vandalů socha ze sloupu spadla.⁸¹ Pádem se pochopitelně silně poničila, končetiny jsou ulámány, nohy zůstaly nahoře na sloupu. Celá socha je otlučená a kousky pískovce leží roztráštěné kolem. [45]

Jeden nepatrný klad, dá-li se vůbec o kladu v této situaci hovořit, tento stav měl: dobře byly viditelné kamenosochařské detaily a zpracování figury, které by pouhým okem v tmavém prostředí mezi stromy a ve výši přibližně pěti metrů nebylo možné spatřit.

Světec je oblečen v oděvu, ve kterém bývá běžně zobrazován – přes rochetu má kožešinovou almuci a na hlavě biret. V pravé ruce držel krucifix a ratolest. Drapérie se vlní jen v jemných, nehlubokých, svislých záhybech. Obličej je detailně propracován, vrásky kolem očí i na čele, oční víčka i vousy jsou výsledkem práce zručného umělce.

Tato asi metr a půl vysoká socha stála na sloupu s kompozitní hlavicí. Na jeho kvádrovém podstavci je ze strany k silnici nápis IHS, z bočních stran motiv srdce a rozeta a na zadní straně jen těžko čitelný nápis, který snad zní: TEM 4. JVN/ VS:/ 1709. Datace sochy je ale jasná, sloup byl vztyčen dvacet let před oficiálním Janovým svatořečením.

4.2 otázka autorství a datace liběšických soch

Žádný z dostupných literárních či archívních pramenů neuvádí v souvislosti se sochami na ohradní zdi jiné jméno než Tobiáše Süsmayera. Tento jezuitský sochař pracoval výhradně pro svůj řád, a to zejména v Liběšicích, kde je dochována většina jeho děl. Dále jsou v hřbitovní kapli sv. Rozálie v Tuchoměřicích dochovány jeho štukové sochy sv. Vendelína a sv. Isidora. Od roku 1744 je doložen v Brně jako statuarius, v letech 1748–1755 a 1757–1762 pobýval v Praze. Mezitím byl také v Jihlavě, Olomouci a po působení v Praze i v Chomutově.⁸²

Otázkou ale zůstává, které figury jsou jeho dílem, protože to, že všechny sochy nepochází od jediného autora je zřejmé. V úvahu by připadaly všechny sochy na ohradní zdi zámku, datované dle letopočtu na soklu Panny Marie Immaculaty do roku 1757, socha sv. Aloise Gonzagy, sv. Donáta a sv. Leonarda. I mezi těmito osmi sochami ale nalezneme jisté stylové rozdíly. Štíhlé postavy s protáhlými obličejí mají jen sochy sv. Josefa, Panny Marie Immaculaty, Jakuba, Donáta a Leonarda, i když v případě posledního světce lze jen

⁸¹ Zdálo se, že tato neblahá situace byla poměrně čerstvá (konec července 2009). Nikdo z obce o pádu sochy doposud nevěděl, všechny části světcova těla byly dosud na místě, včetně pozlacené kovové ratolesti. I místa, kde se odlomily kousky pískovce byla úplně bílá, dosud nezarostlá mechy a lišejníky, k čemuž by pravděpodobně při delším ležení sochy na zemi došlo.

⁸² Oldřich J. BLAŽÍČEK: Sochařství baroku v Čechách. Plastika 17. a 18. věku, Praha 1958, 293.

těžko soudit kvůli zásahu restaurátorů. Statue sv. Ignáce, sv. Františka Xaverského a sv. Aloise Gonzagy jsou celkově o něco drobnější a nepůsobí tak štíhle. Navíc sokl sv. Aloise je ve zpracování jiný, než sokly soch na zámecké zdi. I jeho umístění je poněkud zvláštní, protože pochopitelně nepatří ke skupině Zvěstování, ke které stojí nejbližší, ale zároveň nestojí na ohradní zdi zámku, kam by významově lépe zapadal. Rýhování, charakteristické pro pozdně barokní sochy, najdeme na plášti sv. Josefa, Panny Marie Immaculaty, sv. Jakuba, a také na skupinách puttů a ornamentálních vázách.

Gustav Klepsch uvádí, že dílem Tobiáše Süsmayera jsou pouze sochy sv. Donáta a Leonarda. Obě údajně pochází z roku 1762. Tato informace ale nekoresponduje s dnešním letopočtem 1769 na soklu sv. Leonarda. Je tedy možné, že zásahem restaurátorů byla dvojka pozměněna na devítku, protože právě kolem této číslice jsou patrné pozdější doplňky. Dále Klepsch uvádí, že 28. června roku 1762 tehdejší superior osobně vyzvedl Süsmayera z Prahy a dovedl ho do Liběšic. 2. září 1762 byly hotové sochy umístěny na zeď a 21. září téhož roku, na svátek sv. Matouše, společně s obnovenými sochami na zámecké zdi a sochami podél silnice slavnostně posvěceny za přítomnosti litoměřického kapitulního děkana.⁸³

Je tedy jisté, že Tobiáš Süsmayer v Liběšicích působil. Rok 1762 navíc i odpovídá datům, které uvádí Blažíček, když píše, že Süsmayer pobýval v Praze od roku 1757 do roku 1762.⁸⁴ Rokem 1757 jsou zase datovány sochy, nebo alespoň socha Panny Marie, na zámecké zdi. Z jaké doby ale pochází sochy ostatní a je-li jejich autorem také Süsmayer, zůstává otázkou.

Další nevyjasněná otázka se vztahuje k soklu sv. Leonarda a soklu sv. Vavřince, které jsou naprosto stejné a liší se jen letopočtem. Rok 1769 nebo 1762, který je u sv. Leonarda byl snad na sokl vytesán později, v době vzniku figury. Štíhlá postava sv. Leonarda totiž nijak neodpovídá podsadité figuře sv. Vavřince. Nabízí se tedy otázka, jaká socha stála původně na soklu, kde dnes stojí sv. Leonard. Situace je o to komplikovanější, že ani jedna z těchto dvou soch nemá původní hlavu.

Motiv diamantového řezu na zadní straně dvou zmíněných soklů nám navíc spojuje tyto dva podstavce s podstavci Panny Marie a archanděla Gabriela. Tyto sochy jsou pravděpodobně nejstarší, což uvádí i Gustav Klepsch.⁸⁵ Otázku autorství by nám mohla pomoci vyřešit účast Giulia Broggia na přestavbě liběšického kostela. Ohradní zeď je totiž

⁸³ KLEPSCH (pozn. 3) 78

⁸⁴ BLAŽÍČEK (pozn. 82) 293.

⁸⁵ KLEPSCH (pozn. 3) 78.

jeho dílem, a tak je možné, že i sochaři, kteří ji vyzdobili pocházeli z jeho okruhu. Broggio spolupracoval s děčínským sochařem Abrahamem Felixem Kitzingerem a kameníkem Ambrosiem Waldim. Ti vytvořili morový sloup v Litoměřicích [46], a také výzdobu růžové zahrady v Děčíně.⁸⁶ Srovnáme-li sochy v Děčíně se sochami Zvěstování a se sochou sv. Vavřince v Liběšicích, můžeme zde vidět jistou podobnost, mimo jiné například v tvrdém stylu zpracování. Socha sv. Štěpána z roku 1700 na průčelí katedrálního kostela v Litoměřicích [47], na jehož stavbě se také podílel Guilio Broggio, by také mohla stylově souviset zejména se sochou sv. Vavřince v Liběšicích. Z hlediska datace by přítomnost Broggiova sochaře byla také možná. Brána ke kostelu nese letopočet 1691, socha sv. Vavřince v roce 1699.

V úvahu také musíme vzít to, v jakém pořadí sochy vznikaly. Prvně tedy nejspíš vznikly sochy Panny Marie a archanděla Gabriela u vchodu do kostela a snad také i socha sv. Vavřince. Kolem roku 1730 doplnila náměstí skupina soch s centrálním výjevem sv. Jana Nepomuckého mezi anděly. Teprve ve třetí fázi vznikly sochy na ohradní zdi zámku a nakonec byly doplněny ještě postavy sv. Donáta a Leonarda. Je podivuhodné, že jezuité nechali dříve vystavět sousoší oslavující sv. Jana Nepomuckého a statue andělů nesoucích kartuše s méně známými jezuitskými světci, sv. Aloisem a Stanislavem, než sochy zakladatelů řádu sv. Ignáce z Loyoly a sv. Františka Xaverského či sochu Panny Marie Immaculaty, jejímž uctíváním byli jezuité známí. Nebo snad na soklu sv. Leonadra, který je shodný se soklem sv. Vavřince, stála dříve právě nějaká socha jezuitského světce či Panny Marie Immaculaty? Snad se jezuité rozhodli v rámci rekatolizace působit na lid, kterému byla jistě svatojánská skupina především určena, pomocí českého světce, byť v době vzniku sochy ještě nesvatořečeného, než pomocí figur světců z vlastních řad.

Na některé z mnoha otázek by nám mohlo pomoci najít odpověď srovnání s ostatními sochami Tobiáše Süsmayera. Zejména dvě figury u kostela sv. Jakuba v Týně nad Vltavou mají k liběšickým statuím poměrně blízko. Jedná se o postavy sv. Norberta [48] a sv. Františka Xaverského [49] datované po polovině 18. století.⁸⁷

Stavba figury i modelace drapérie u soch v Týně nad Vltavou je téměř shodná s postavami sv. Ignáce, sv. Františka Xaverského a sv. Aloise v Liběšicích. Zdá se, že tyto sochy pochází od jednoho umělce. Byl-li právě jím Tobiáš Süsmayer, kdo je tedy autorem

⁸⁶ MACEK (pozn. 44) 26.

⁸⁷ Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech IV, Praha 1982, 122; <http://www.tnv.cz/uzitecne-informace/historie-mesta-1/historicke-pamatky-tyna-nad-vltavou-1/2006-03-09-2.html>, vyhledáno 2. 6. 2009.

zbývajících soch v Liběšicích. V úvahu by nejspíše připadaly umělci ze Süsmayerovy dílny, protože jisté stylové prvky mají všechny sochy společné.

Autorství skupiny kolem sv. Jana Nepomuckého je rovněž dodnes nevyřešeno. Jak už jsem několikrát zmínila, byly sochy dříve připisovány F. M. Brokofovi, ale to už bylo v literatuře s jistotou vyvráceno. Dnes je jako autor uváděn neznámý pražský mistr.⁸⁸

Na rozdíl od soch na ohradní zdi jsou si sochy stylově blízké, velikostně si navzájem odpovídají a i sokly mají jasnou protějškovou koncepci. Z hlediska datace je celá situace také jednodušší. Sochy vznikly kolem roku 1730, sv. Jan je datován do roku 1727, postavy římských vojáků sv. Jana a Pavla rokem 1732. Není ovšem zcela jasné, zda už v této době probíhala stavba nové jezuitské rezidence, protože první zmínka o ní pochází až z roku 1738.

Činnost Kiliána Ignáce Dientzenhofera by nám totiž mohla pomoci v hledání autora soch. Slavný architekt často spolupracoval se sochařem Karlem Josefem Hiernlem. Od něj totiž pravděpodobně pochází socha sv. Jana Nepomuckého mezi anděly, také z roku 1727, která dříve stávala v Praze na Koňském trhu a později byla přemístěna na náměstí v obci Žebrák. Stejný ikonografický námět, stejný rok vyhotovení a přítomnost Dientzenhofera v Liběšicích by mohly leccos napovídat.⁸⁹

K autorství drobné sochy sv. Jana Nepomuckého na kraji Liběšic můžeme zmínit snad jen to, co uvádí Gustav Klepsch. Na cestě z Liběšic do Trnobraň stojí také na sloupu socha sv. Prokopa s datací 8. srpna 1712. Shodující se provedení i doba postavení nám může naznačit, že se jedná pravděpodobně o stejného sochaře. Konkrétní jméno bychom však jen těžko zjišťovali.⁹⁰

4.3 analogie

Liběšické náměstí s množstvím barokních soch na relativně malém prostoru je v Čechách poměrně jedinečnou záležitostí. Sochařská výzdoba je často vázaná na zámecké zahrady, poutní místa či kláštery, ale případů, kdy se tolik soch nachází na veřejném prostoru, tedy náměstí, není tolik.

⁸⁸ BLAŽÍČEK (pozn. 82) 203.

⁸⁹ Za konzultaci děkuji Mgr. Miloši Suchomelovi.

⁹⁰ KLEPSCH (pozn. 3) 80–81.

Asi nejznámějším náměstím ozdobeným barokními sochami je prostor před zámekem v Manětíně. Nejen toto město i jeho okolí je protkáno řadou barokních figur, od dob raného baroka až k rokoku, podobně jako panství liběšických jezuitů.⁹¹

Jako první zde působil sochař Štěpán Borovec, vyučený roku 1699 u Jana Brokofa. Od něj pochází sousoší Nejsvětější Trojice z roku 1719, které dominuje celému náměstí. Dalším, asi nejvýraznějším, manětínským mistrem je Josef Herscher. Žil v letech 1688–1756, ale umělecky se prosadil teprve ve druhé čtvrtině 18. století. Součástí výzdoby náměstí jsou dvě kašny trojlístého půdorysu. Na východní straně na hranolovém podstavci uprostřed kašny stojí socha sv. Václava, kašnu na západní straně zdobí figura sv. Floriána. K jeho vrcholným dílům ale patří sochy alegorií na terase před manětínským zámekem. Sochy se bohužel nedochovaly v původním počtu a ani v původní podobě, ale i přesto je náměstí působivým prostorem, který ještě obohacuje kvalitní kamenosochařská práce Herschera. Jeho nejocenenější sochou bývá alegorická postava Lásky z doby kolem roku 1740, která vyniká bezprostředností, citlivostí a realismem. Celé náměstí doplňují dekorativní vázy z jeho dílny. Josef Herscher se také podílel na sochařské výzdobě tzv. Vysoké cesty, která vede k hřbitovnímu kostelu sv. Barbory. Podél cesty stojí patnáct soch, při jejichž osazování pomáhali místní kameníci Pazdera a Erben.⁹²

Městem barokních soch je také Chrudim, kde se nachází mnoho barokních statuí, ne však situované do jednoho prostoru. Díla sochařů Jana Pavla Čechpauera a Ignáce Rohrbacha, který po prvním jmenovaném převzal dílnu, jsou částečně vázaná na sloup na náměstí a částečně druhotně použita. Sochy stávaly dříve na parapetu schodiště před kostelem Nanebevzetí Panny Marie, ale při přestavbě kostela v 19. století Františkem Schmoranzem bylo schodiště zrušeno a sochy druhotně použity na Novoměstské kašně.⁹³

Z hlediska objednavatelů, tedy jezuitů, souvisí s Liběšicemi i galerie soch v Kutné Hoře. Výzdoba mostů obecně má svým způsobem k výzdobě náměstí v Liběšicích blízko. Také se jedná o veřejný prostor s velkou koncentrací lidí. Avšak sochy na mostech hrají jinou urbanistickou roli. Zatímco náměstí má spíše charakter centrální, mosty jsou vždy cestou odněkud někam. Liběšické náměstí je však kombinací obojího, protože skrze něj vedla významná komunikace.

Z menších měst je pak zajímavá například sochařská výzdoba obce Kunčina u Svitav, kde jsou sice díla různé kvality, avšak zcela ovládají prostor u kostela.

⁹¹ Za konzultaci děkuji Ing. Petru Mackovi, Ph.D.

⁹² BLAŽÍČEK (pozn. 82) 167; 219–221.

⁹³ Ibidem 165–166; 211.

5. Působení jezuitů v okolí Liběšic

Přítomnost jezuitů v Liběšicích se promítla nejen do obce samotné, ale i do širokého okolí. Cesty dodnes lemují desítky barokních soch, po některých zůstaly už jen sokly, některé jsou silně poničené, jiné zase v relativně dobrém stavu.

Právě průzkumem těchto soch by mohl vést k poodkrytí tajemství liběšických soch. Je možné, že autor, který pracoval v Liběšicích se pak podílel i na samostatně stojících sochách v okolí. Tento průzkum by však byl velmi náročný, protože sochy jsou doslova rozesety po krajině a nikde neexistuje jejich seznam, autorské připsání a jasné datace. Jedná se o sochy vesměs neznámých autorů, různých ikonografických námětů, různé kvality a datace od poloviny 17. století až do konce 18. století.

Jako příklad můžeme uvést třeba sochu sv. Vavřince v obci Chotiněves z roku 1707, která stojí na vysokém sloupu stejně jako socha sv. Jana Nepomuckého na okraji Liběšic. Snad u cesty na morový hřbitov stála socha Panny Marie s Ježíškem, dnes bohužel bez hlavy, na jejímž soklu je reliéf sv. Kryštofa. Dnes je socha uprostřed pole jižně od Liběšic a nevede k ní žádná cesta.

Nejvýraznější krajinná dominanta je ale bezpochyby poutní místo Ostré u Úštěka. [50] Stavba je nejčastěji připisována Oktaviánu Broggiovi a datována do let 1703–1707. Celý areál se skládá z křížové cesty lemované kapličkami se čtrnácti zastaveními, monumentálního schodiště a třech kaplí. Na severní straně se nachází kaple Povýšení sv. Kříže, na straně jižní kaple Nalezení sv. Kříže. Obě tyto kaple jsou shodné, na obdélném půdoryse, opatřené dvěma portály a každá stěna kaple je prolomena obdélným oknem se segmentovým záklenkem. Z východní strany jsou dnes ale okna zazděná. Mezi nimi je kaple Božího hrobu. Tato drobná stavba tedy odpovídá stavebnímu typu kaple Božího hrobu, který vychází z kopírování Božího hrobu v Jeruzalémě. Je to nízká stavba na obdélném půdorysu s pětibokým závěrem, který je zevně členěn slepými arkádami. Původně byla celá stavba vyvrcholena lucernou na osmi sloupcích, dnes je tato lucerna bohužel zničena. Právě osm sloupků je poněkud neobvyklé řešení, protože většina Božích hrobů má lucernu pouze na sloupcích šesti. Právě kvůli tomuto faktu a dále i proto, že rozměry kaple Božího hrobu v Ostrém jsou shodné s kaplí Božího hrobu v Mimoni, se předpokládá, že Oktavián Broggio vychází právě z mimoňského areálu, který vystavěl jeho otec Guilio v roce 1665. Mimoňský Boží hrob nechal vystavět rod Putzů z Adlersturnu,

který byl spřátelen s jezuitou, a tak jim pravděpodobně zapůjčil plány, kterými se pak inspiroval Oktavián Broggio při stavbě Ostrého.⁹⁴

Jedinečnost poutního místa Ostré ale také spočívá v jeho urbanistickém řešení. Celý objekt je sám o sobě výborně koncipován, a dále je také velmi citlivě zasazen do krajinného rámce, s vazbou na město Ústěck. Poutní místo komunikuje s přírodou, ale nijak ji nepřetváří a nedeformuje. Je dominantou a zároveň jakoby její součástí.

I toto místo mělo svou sochařskou výzdobu. Nacházela se převážně na schodišti, ale pro dnešní torzální stav soch není možné s jistotou interpretovat ani jejich ikonografii, natož je pak nějak autorsky zařadit. Na spodní podestě se pravděpodobně nacházela skupina soch představující Krista na hoře olivetské. Schodiště bylo lemováno sochami, z nichž na svém místě dnes stojí pouze dvě, snad postava anděla a bičovaného Krista. [51]

⁹⁴ Mojmír HORYNA / Jaroslav MACEK / Petr MACEK / Pavel PREISS: Oktavián Broggio 1670–1742 (kat. výst.), Litoměřice 1992, 26; 112; Petr MACEK: Barevnost v díle Octavia Broggia, in: Zpravodaj památkové péče a ochrany přírody, Praha 1983, 85.

6. Závěr

Liběšická galerie barokních soch pod širým nebem je pozoruhodným souborem a cennou památkou. Přestože zde nepůsobili sochaři zvučných jmen jako Braun či Brokof, zasloužila by si sochařská výzdoba náměstí více pozornosti a také další bádání, včetně archívního a restaurátorského průzkumu. Její jedinečnost spočívá zejména v celkové urbanistické koncepci, ale dlužno podotknout, že i některé figury jsou poměrně kvalitními uměleckými díly.

Dosud nevyřešenou zůstává otázka autorství soch. Kromě popisu a ikonografického určení jsem se snažila naznačit některé souvislosti a komparace, které by při dalším důkladnějším zkoumání mohly vést třeba i k autorskému připsaní. Počet komparací by ovšem musel být nesčíslněkrát větší, anebo by celou situaci mohl pomoci rozřešit šťastný archívni nález. S jistotou, nebo spíše velkou pravděpodobností, můžeme s Liběšicemi spojit osobnost jezuitského sochaře Tobiáše Süsmayera. Sochařský spolupracovník Guilia Broggia, Abraham Felix Kitzinger, by snad mohl být autorem několika nejstarších soch. Avšak skupina statuí s centrálním výjevem sv. Jana Nepomuckého mezi anděly zůstává pořád umělecko-historickým oříškem. Situace je paradoxně o to složitější, že se jedná o kvalitní kamenosochařské dílo, tím pádem tedy nepřichází příliš v úvahu místní umělci.

Je také nutné si uvědomit, že liběšické náměstí je důmyslně koncipovaným urbanistickým počinem. [52] Sochy sice vznikaly postupně, ale celkově působí jako velice harmonický celek, který není žádným nuceným kompromisem. Navíc, přestože sochy objednali místní jezuité, není ani jedna z figur obrácená směrem k jejich rezidenci. Všechny sochy svatých komunikují s náměstím, a tedy i se všemi, kteří po něm přicházejí. A protože Liběšice leží na hlavní spojnici mezi Litoměřicemi a Úštěkem a navíc byly od středověku slavným poutním místem, muselo přes náměstí putovat denně mnoho lidí.

Městečko Liběšice je součástí, i když spíše centrem, okolní krajiny celého tehdejšího panství, které bylo po dlouhou dobu kultivováno stavební činností jezuitů. V rámci pokusu o rekatolizaci měli členové Tovaryšstva Ježíšova jasný cíl – přítomnost a konání jezuitského řádu mělo být vždy jasně viditelné pro každého, kdo místem jejich působení procházel. I dnes, po více než dvou stech letech, je místní krajina jejich přítomností značně poznamenána, ale to jen v tom nejlepším slova smyslu. Jedná se o unikátní urbanistický celek, který na své docenění teprve čeká. Snad se tak stane dřív, než většina jeho uměleckých prvků pro svůj špatný stav zanikne navždy.

Seznam literatury

- ANDĚL Rudolf a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Čechy, Praha 1984.
- BLAŽÍČEK Oldřich J.: Ferdinand Brokof, Praha 1976.
- BLAŽÍČEK Oldřich J.: Sochařství baroku v Čechách. Plastika 17. a 18. věku, Praha 1958. Farní kronika Liběšic z let 1906–1954, rukopis.
- HALL James: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 1991.
- HORYNA Mojmir / VILÍMKOVÁ Milada: Liběšice. Bývalá jezuitská rezidence. Stavebně-historický průzkum SÚRPMO, Praha 1982.
- HORYNA Mojmir / MACEK Jaroslav / MACEK Petr / PREISS Pavel: Oktavián Broggio 1670–1742 (kat. výst.), Litoměřice 1992.
- KLEPSCH Gustav: Von der Sonnenseite des Geltsch, Liberec 1932.
- KOŠŤÁL Miloslav: Ploskovický zámecký archiv, in: BIRNBAUMOVÁ Alžběta / HOBZEK Josef / KOŠŤÁL Miloslav / MACEK Jaroslav / VOTOČEK Otakar: Ploskovice, Praha 1961.
- KUČA Karel: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 3. díl, Praha 1998.
- MACEK Petr: Barevnost v díle Octavia Broggia, in: Zpravodaj památkové péče a ochrany přírody, Praha 1983.
- POCHE Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech II, Praha 1978.
- POCHE Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech IV, Praha 1982.
- REMEŠOVÁ Věra: Ikonografie a atributy svatých, Praha 1990.
- ROYT Jan: Slovník biblické ikonografie, Praha 2006.
- RYNEŠ Václav: Atributy v umění. Světci, jejich patronáty a atributy, Roztoky u Prahy 1971.
- SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze Království českého XIV, Praha 1936.
- VOTOČEK Otakar: Soupis památek litoměřického okresu, strojopis, s. d.
- Oficiální stránky České provincie Tovaryšstva Ježíšova, www.jesuit.cz
- Oficiální stránky obce Liběšice, www.libesice.cz
- Oficiální stránky obce Týn nad Vltavou, www.tnv.cz

Obrazová příloha

1. Liběšice, pohled na jezuitskou rezidenci od jihu

2. Liběšice, portál kostela

3. Liběšice, kostel Nanebevzetí Panny Marie

4. Liběšice, ohradní zeď kostela s nárožním bastionkem

5. Liběšice, brána ke kostelu

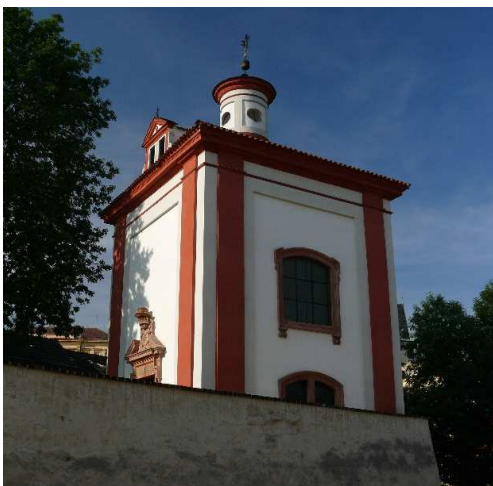
6. Liběšice, kaple sv. Františka Xaverského

7. Dnešní stav morového hřbitova na jihovýchodě od Liběšic

8. Litoměřice, kaple sv. Jana Křtitele

9. Liběšice, interiér kaple sv. Františka Xaverského

10. Liběšice, prasklina v jižní stěně kaple sv. Františka Xaverského

11. Liběšice, pohled na řadu soch na ohradní zdi rezidence

12. Liběšice, sochy na ohradní zdi kostela

13. Liběšice, putti na pilíři zámecké bráně, kvůli větvím jsou vidět jen ze zadní strany

14. Liběšice, putti na druhém pilíři brány

15. Liběšice, dekorativní váza na zdi zámku

16. Liběšice, socha sv. Ignáce z Loyoly
na ohradní zdi rezidence

17. Liběšice, socha sv. Josefa na ohradní
zdi rezidence

18. Liběšice, socha Panny Marie Immaculaty
na ohradní zdi rezidence

19. Liběšice, chronogram na soklu
sochy Panny Marie Immaculaty

20. Liběšice, socha Panny Marie,
fotografie z roku 1944

21. Liběšice, socha sv. Jakuba Většího
na ohradní zdi rezidence

22. Liběšice, socha sv. Františka Xaverského
na ohradní zdi rezidence

23. Liběšice, socha sv. Aloise Gonzagy
na ohradní zdi kostela

24. Liběšice, sokl sochy sv. Aloise Gonazgy

25. Liběšice, socha Panny Marie
na ohradní zdi kostela

26. Liběšice, socha Archanděla Gabriela
na ohradní zdi kostela

27. Liběšice, socha sv. Vavřince
na ohradní zdi kostela

28. Liběšice, sokl sochy sv. Vavřince

29. Liběšice, socha sv. Donáta na ohradní zdi kostela

30. Liběšice, sokl sochy sv. Donáta

31. Liběšice, socha sv. Leonarda na ohradní zdi kostela

32. Liběšice, sokl sochy sv. Leonarda

33. Liběšice, skupina soch s centrálním výjevem sv. Jana Nepomuckého

34. Liběšice, pohled na náměstí a kostel, veduta asi z poloviny 19. století

35. Liběšice, sousoší sv. Jana Nepomuckého mezi anděly

36. Liběšice, reliéf na soklu sousoší sv. Jana Nepomuckého, shození těla sv. Jana do Vltavy

37. Liběšice, reliéf na soklu sousoší sv. Jana Nepomuckého, zpověď královny

38. Liběšice, reliéf na soklu sousoší sv. Jana Nepomuckého, sv. Jan před králem

39. Liběšice, sokl sochy anděla ze skupiny soch kolem sv. Jana Nepomuckého

40. Liběšice, anděl nesoucí kartuši se sv. Aloisem Gonzagou

41. Liběšice, anděl nesoucí kartuši se sv. Stanislavem Kostkou

42. Liběšice, figura sv. Jana, římského vojáka

43. Liběšice, figura sv. Pavla, římského vojáka

44. Liběšice, sloup, kde stála socha sv. Jana Nepomuckého

45. Liběšice, socha sv. Jana Nepomuckého, která stála původně na sloupu

46. Litoměřice, morový sloup na náměstí

47. Litoměřice, socha sv. Štěpána na průčelí katedrálního kostela

48. Týn nad Vltavou, socha sv. Norberta u kostela sv. Jakuba

49. Týn nad Vltavou, socha sv. Františka Xaverského u kostela sv. Jakuba

50. Ostré u Úštěka, poutní místo

51. Ostré u Úštěka, schodiště s torzem
sochařské výzdoby

52. Liběšice, celkový pohled na náměstí s kostelem

Seznam vyobrazení

1. Liběšice, jezuitská rezidence, 1738–1752, pohled od jihu. Foto: Jana Klapetková.
2. Liběšice, kostel Nanebevzetí Panny Marie, portál, 1591. Foto: Jana Klapetková.
3. Liběšice, kostel Nanebevzetí Panny Marie, věž 1589, loď 1813, pohled od jihovýchodu. Foto: Jana Klapetková.
4. Liběšice, kostel Nanebevzetí Panny Marie, nárožní bastionek ohradní zdi, poslední čtvrtina 17. století. Foto: Jana Klapetková.
5. Liběšice, brána ke kostelu Nanebevzetí Panny Marie, 1691. Foto: Jana Klapetková.
6. Liběšice, kaple sv. Františka Xaverského, po 1680, pohled od severozápadu. Foto: Jana Klapetková.
7. Bývalý morový hřbitov jihovýchodně od Liběšic, po 1680. Foto: Jana Klapetková.
8. Litoměřice, kaple sv. Jana Křtitele, 1677, pohled od jihozápadu. Foto: Jana Klapetková.
9. Liběšice, kaple sv. Františka Xaverského, po 1680, interiér. Foto: Jana Klapetková.
10. Liběšice, kaple sv. Františka Xaverského, po 1680, interiér, jižní stěna. Foto: Jana Klapetková.
11. Liběšice, sochy na ohradní zdi rezidence. Foto: Jana Klapetková.
12. Liběšice, sochy na ohradní zdi kostela Nanebevzetí Panny Marie. Foto: Jana Klapetková.
13. Liběšice, putti na pilíři zámecké brány, po polovině 18. století. Foto: Jana Klapetková.
14. Liběšice, putti na pilíři zámecké brány, po polovině 18. století. Foto: Jana Klapetková.
15. Liběšice, váza na ohradní zdi rezidence, po polovině 18. století. Foto: Jana Klapetková.
16. Liběšice, socha sv. Ignáce z Loyoly na ohradní zdi rezidence, kolem poloviny 18. století. Foto: Jana Klapetková.
17. Liběšice, socha sv. Josefa na ohradní zdi rezidence, kolem poloviny 18. století. Foto: Jana Klapetková.
18. Liběšice, socha Panny Marie Immaculaty na ohradní zdi rezidence, 1757. Foto: Jana Klapetková.
19. Liběšice, chronogram na soklu sochy Panny Marie Immaculaty na ohradní zdi rezidence, 1757. Foto: Jana Klapetková.
20. Liběšice, socha Panny Marie Immaculaty na ohradní zdi rezidence, 1757, in: Farní kronika Liběšic z let 1906–1954, rukopis, 143.
21. Liběšice, socha sv. Jakuba Většího na ohradní zdi rezidence, kolem poloviny 18. století. Foto: Jana Klapetková.

22. Liběšice, socha sv. Františka Xaverského na ohradní zdi rezidence, kolem poloviny 18. století. Foto: Jana Klapetková.
23. Liběšice, socha sv. Aloise Gonzagy na ohradní zdi kostela, kolem poloviny 18. století. Foto: Jana Klapetková.
24. Liběšice, sokl sochy sv. Aloise Gonzagy na ohradní zdi kostela, kolem poloviny 18. století. Foto: Jana Klapetková.
25. Liběšice, socha Panny Marie na ohradní zdi kostela, konec 17. století. Foto: Jana Klapetková.
26. Liběšice, socha Archanděla Gabriela na ohradní zdi kostela, konec 17. století. Foto: Jana Klapetková.
27. Liběšice, socha sv. Vavřince na ohradní zdi kostela, 1699. Foto: Jana Klapetková.
28. Liběšice, sokl sochy sv. Vavřince na ohradní zdi kostela, 1699. Foto: Jana Klapetková.
29. Liběšice, socha sv. Donáta na ohradní zdi kostela, kolem poloviny 18. století. Foto: Jana Klapetková.
30. Liběšice, sokl sochy sv. Donáta na ohradní zdi kostela, kolem poloviny 18. století. Foto: Jana Klapetková.
31. Liběšice, socha sv. Leonarda na ohradní zdi kostela, 1762 nebo 1769. Foto: Jana Klapetková.
32. Liběšice, sokl sochy sv. Leonarda na ohradní zdi kostela, snad konec 17. století s pozdějším letopočtem 1762 nebo 1769. Foto: Jana Klapetková.
33. Liběšice, skupina soch kolem sv. Jana Nepomuckého, kolem 1730. Foto: Jana Klapetková.
34. Liběšice, veduta náměstí, kolem poloviny 19. století, in: Gustav KLEPSCH: Von der Sonnenseite des Geltsch, Liberec 1932, 66.
35. Liběšice, sousoší sv. Jana Nepomuckého mezi anděly, 1727. Foto: Jana Klapetková.
36. Liběšice, sousoší sv. Jana Nepomuckého mezi anděly, 1727, reliéf na severní straně soklu. Foto: Jana Klapetková.
37. Liběšice, sousoší sv. Jana Nepomuckého mezi anděly, 1727, reliéf na východní straně soklu. Foto: Jana Klapetková.
38. Liběšice, sousoší sv. Jana Nepomuckého mezi anděly, 1727, reliéf na západní straně soklu. Foto: Jana Klapetková.
39. Liběšice, sokl sochy anděla ze skupiny kolem sv. Jana Nepomuckého, kolem 1730. Foto: Jana Klapetková.

40. Liběšice, socha anděla s kartuší se sv. Aloisem Gonzagou ze skupiny kolem sv. Jana Nepomuckého, kolem 1730. Foto: Jana Klapetková.
41. Liběšice, socha anděla s kartuší se sv. Stanislavem Kostkou ze skupiny kolem sv. Jana Nepomuckého, kolem 1730. Foto: Jana Klapetková.
42. Liběšice, socha sv. Jana ze skupiny kolem sv. Jana Nepomuckého, 1732. Foto: Jana Klapetková.
43. Liběšice, socha sv. Pavla ze skupiny kolem sv. Jana Nepomuckého, 1732. Foto: Jana Klapetková.
44. Liběšice, sloup se sv. Janem Nepomuckým, 1709. Foto: Jana Klapetková.
45. Liběšice, socha sv. Jana Nepomuckého ze sloupu, 1709. Foto: Jana Klapetková.
46. Litoměřice, morový sloup, 1681–1685. Foto: Jana Klapetková.
47. Litoměřice, socha sv. Štěpána na průčelí chrámu sv. Štěpána, 1700. Foto: Jana Klapetková.
48. Týn nad Vltavou, socha sv. Norberta, po polovině 18. století. Foto: Jana Klapetková.
49. Týn nad Vltavou, socha sv. Františka Xaverského, po polovině 18. století. Foto: Jana Klapetková.
50. Ostré u Úštěka, poutní areál, 1703–1707, pohled od západu. Foto: Jana Klapetková.
51. Ostré u Úštěka, poutní areál, 1703–1707, schodiště. Foto: Jana Klapetková.
52. Liběšice, celkový pohled na náměstí. Foto: Jana Klapetková.